

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Pedagogická fakulta

Katedra výtvarné výchovy

Diplomová práce

**Motiv snu a snění ve výtvarně–projektové výuce
na 1. stupni ZŠ**

Motif of dream and dreaming in Art Education
at Primary School

Vypracovala: Daniela Černá

Vedoucí práce: Mgr. Karel Řepa, Ph.D.

České Budějovice 2021

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci na téma Motiv snu a snění ve výtvarně-projektové výuce na 1. stupni ZŠ, jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě, elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejich internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

Ve Stříteži dne 25.3.2021

Podpis studentky

Poděkování

Děkuji vedoucímu diplomové práce Mgr. Karlu Řepovi, Ph.D. za odbornou pomoc a cenné rady při jejím vedení. Dále děkuji Základní škole v Šebkovicích za umožnění projektové části mé diplomové práce, též paní ředitelce Mgr. Jitce Jelečkové a její třídě.

Abstrakt

Diplomová práce *Sen a snění ve výtvarně projektové výuce na 1. stupni ZŠ* se věnuje tematice spojené s běžně zakoušenými změněnými stavy vědomí a jejich využitím ve výtvarných činnostech s žáky mladšího a středního školního věku.

Práce je rozdělena na dvě hlavní části – teoretickou a projektovou.

Teoretická část práce se zabývá snem z hlediska psychologie. S využitím odborných zdrojů se pokusíme nahlédnout na význam snění a vysledovat cesty vzniku tohoto specifického stavu vědomí. Představíme si, jakým způsobem se sny a snovými procesy pracovali neznámější psychologové a jakými způsoby se je snažili interpretovat. Zároveň si vymezíme jednotlivé typy snů, se kterými se nejčastěji můžeme setkat.

Druhá kapitola je věnována využitím snové obraznosti ve výtvarném umění. Zabývá se tvorbou vybraných autorů, českých i zahraničních, kteří byli tématem snu natolik inspirováni, že se jej rozhodli do své tvorby zařadit.

Další část práce rozvíjí didaktický pohled na problematiku a naznačuje směry a způsoby, kterými je možné s tématem snu a snění pracovat na 1. stupni základních škol.

Projektová část pak čtenáře provede praktickou aplikací vybrané tematiky - šesti lekcemi výtvarné řady s názvem *O snech a snění*, které reflektují práci s různými náměty souvisejícími se snem a sněním ve výtvarné výchově na malotřídní škole na 1. stupni základní školy.

Klíčová slova

Sen, snění, vědomí, spánek, fantazie

Formát bibliografické citace práce

ČERNÁ, Daniela. *Motiv snu a snění ve výtvarně–projektové výuce na 1. stupni ZŠ*, České Budějovice, 2021. Diplomová práce. Jihočeské univerzita v Českých Budějovicích. Pedagogická fakulta. Katedra výtvarné výchovy. Vedoucí práce Mgr. Karel Řepa, Ph.D.

Abstract

This diploma thesis Motif of dream and dreaming in Art Education at Primary school is dedicated to common states of consciousness and their usage in art activities with pupils at Primary school.

The diploma thesis is divided into two parts – theoretical and project part.

The teoretical part is dealing with a dream from the point of the view of psychology. By using professional sources we will try to explain meaning of our dreams and origins of this specific state of consciousness. We will introduce how the well-known psychologist worked with dreams and dreaming and how they tried to express that. We will define the different types of dreams we could encounter.

The second chapter is dedicated to the dreams in the art. It deals with artwork of selected painters from the Czech Republic and foreign countries, who were inspired by dreams and dreaming and they decided to use this theme in their artwork.

The next part is developing didactic view on the problematic of working with the given topic and illustrate the direction and ways of working with the theme of dreams in the Art Education at Primary school.

The project part intorduces six lessons of the art series „Dreams and dreaming“, which reflect the work with different themes related to the dreams and dreaming in art education.

Key words

Dream, dreaming, sleep, fantasy

Obsah

Úvod.....	8
I. Teoretická část	10
1.1 Co je to sen a jak vzniká	11
1.2 Spánek a jeho vliv na snění	13
1.3 Snová typologie z hlediska psychologie	14
1.4 Výklad snů z pohledu historie a současnosti.....	16
2 Sen ve výtvarném umění.....	23
2.1 Snová motivika v předmoderním umění a raně moderním umění.....	24
2.2 Adorace snu a snění v pojetí magického realismu a surrealismu	28
2.3 Snová témata v současné výtvarné kultuře	32
3 Práce s tematikou snu a snění z pohledu současné výtvarné výchovy na 1. stupni ZŠ	37
3.1 Daná tematika v námětových příručkách a dalších zdrojích předmětu.....	37
3.2 Sen a snění z hlediska didaktiky výtvarné výchovy	40
II. PROJEKTOVÁ ČÁST	44
4 Tematická řada „O snech a snění“	45
4.1 Organizace a příprava tematické řady	46
4.2 Realizace výtvarné řady	47
4.2.1 Lekce první: Můj pěkný sen.....	47
4.2.2 Lekce druhá: Špatný sen	48
4.2.3 Lekce třetí: Paní Snění	50
4.2.4 Lekce čtvrtá: Lapač snů	51
4.2.5 Lekce pátá: Můj snář	52
4.2.6 Lekce šestá: Mé snové zvíře	54
4.3 Zhodnocení realizace výtvarné řady	55
Závěr.....	56
Seznam použitých zdrojů	58
Monografické zdroje:	58
Internetové zdroje	60
Seznam příloh.....	63
Přílohy	64
I. Obrazový materiál k teoretické části	64
II. Obrazové přílohy.....	84

III. Fotodokumentace projektové části	92
Zdroje příloh.....	101
Zdroje obrázků I.:	101
Zdroje obrázků II.	103
Zdroje obrázků III.	103

Úvod

Je možné pracovat se sny a sněním tvořivým způsobem v prostoru výtvarné výchovy? Tato otázka v podstatě definuje hlavní cíl této diplomové práce, kterým je zkoumání možností, které nám tato zajímavá tematika pro tvůrčí výtvarné uchopení na prvním stupni ZŠ nabízí.

Co je to vlastně sen? Sny jsou v podstatě obrazotvorné děje, které se ve spánku rozvíjí a krouží v lidské mysli. Jedná se o myšlenkové procesy tzv. snového vědomí, které s pomocí tzv. „snové práce“ zpracovávají také obsahy nevědomé části naší duševní struktury. Proces snění probíhá přirozeně a většinou nejsme schopni jej vůlí přímo vyvolat nebo ovlivnit. Z klinické praxe psychologů, pracujících se sny je zjevné, že obsahem snů bývají často symbolicky vyjevené lidské touhy, přání a fantazie, které z nějakého důvodu není možné v bdělém vědomí uskutečnit. Také se v nich koncentrují denní starosti, stres a strach. I proto se nám často zdá o obávaných či obecně složitých životních situacích. Podle některých psychologů je možné skrze interpretační práci na tyto nelehké situace vědomě reagovat a přijít na různé způsoby řešení konkrétních psychických konfliktů. Ve spánku se můžeme setkat i se svými vzpomínkami z prožitých dnů (tzv. denními zbytky), ale i reminiscencemi z dětství nebo dokonce potkat již zemřelé osoby. Sny o sobě zkrátka představují neobyčejně zajímavou oblast vnitřních a vysoce individualizovaných vjemů a obrazů, představujících zároveň velkou výzvu pro další výtvarné zpracování či tvořivé uchopení obecně.

V rámci předložené diplomové práce, která je rozdělena na část teoretickou a část projektovou, se postupně pokusíme nalézt odborné – především psychologické ukotvení dané tematiky a následně nasměrujeme naši pozornost na praxi výtvarné výchovy na prvním stupni ZŠ. První kapitola tak představí různé názory psychologů na problematiku vzniku snu a jeho významu. Prostřednictvím dílčích publikací se setkáme s několika různými definicemi snu a snění.

Také ve výtvarném umění se mnozí autoři často inspirovali nevědomými duševními procesy a obsahy svých snů vnášeli do svých děl. Ve druhé kapitole nalezneme přehledově zpracovanou rešerši, týkající se snů jako inspirací vybraných umělců.

Obsah třetí kapitoly je pak rámcově-vzdělávacím rozbohem tematiky, ve kterém nahlédneme do metodických a didaktických materiálů, ve kterých byl námět snu využit nebo nepřímo reflektován. Ve vztahu k tematice si také vymezíme cíle výuky, formy i typy výtvarných činností, využívaných na 1. stupni základní školy.

V projektové části je pak přestavena řada na sebe navazujících výtvarných lekcí s výše uvedenou tematikou. Lekce byly realizovány ve 3. a 4. ročníku na základní malotřídní škole v Šebkovicích s menším počtem žáků ve třídě. Tato část obsahuje popisy průběhu realizovaných hodin výtvarné výchovy, včetně odkazů na přípravné dokumenty. Vybraná žakovská díla jsou pak zdokumentována v příloze práce. Vzhledem k nepříznivé pandemické situaci v České republice proběhla realizace výtvarné řady za všeobecně ztížených podmínek. Kolísavá účast žáků ve výuce, četné improvizace a nedostatek výtvarných prostředků se tak promítly do celkové kvality i kvantity výsledných prací. Těžiště projektové části práce se proto přesouvá více na samotný autorský návrh výtvarné řady s tematikou snu a snění, který se může stát funkční inspirací pro přímé uplatnění v praxi výtvarné výchovy.

I. Teoretická část

1 Sen a snová práce z pohledu psychologie a mezních disciplín

V této kapitole se budeme zabývat snem z hlediska psychologického. Je důležité vytvořit si rámcovou představu o tom, jak můžeme sen definovat a jak funguje snová práce z hlediska současných vědních oborů. Představíme pohledy psychologů, psychoanalytiků a terapeutů, kteří se problematikou snu zabývali, popřípadě sny používali jako léčebnou metodu. Tato kapitola je rozčleněna na další podkapitoly, ve kterých postupně rozkryjeme definici snu jako takového, jeho obsah a lokalizaci během spánku. Dále se budeme zabývat typologií snů, která nastíní nejčastější formy snění. Krátká historie výkladů snů pak celou problematiku volně přeneseme do další kapitoly, ve které se budeme zabývat tvůrčím využitím snové obraznosti.

1.1 Co je to sen a jak vzniká

Slovník spisovné češtiny definuje pojem snu jako vybavování představ a prožívání dějů ve spánku, neskutečné a krátkodobé obrazy nebo také touhu či velké přání.¹ Můžeme je tedy podle této definice rozlišovat na sny v bdělém stavu, mezi které patří již zmíněné touhy a přání, a na sny během spánku.

Podle psycholožky **Rity Atkinsonové** můžeme sen chápat jako změněný stav vědomí. Je zcela jiný než při bdění. Ve stavu bdělosti je člověk schopen vnímat různé impulsy z okolního světa i ze svého nitra. Při bdění člověk pozoruje okolí a informace z něj dále zpracovává na ty významné a na ty nedůležité. Ty se následně promítají do snů. Některé z nich mohou ovlivnit i naše budoucí jednání.² Obsah snu může člověka ovlivnit natolik, že změní svůj prvotní plán či rozhodnutí a tím ovlivní svoji budoucnost. V určitých případech je také nápomocný ve složitém rozhodování.

Během spánku se v mysli střídají různé představy či obrazy. Tělo spí, ale mysl je stále aktivní. Ta pracuje s událostmi z reality, ale i z fantazie. Do kontaktu se tedy dostávají vzpomínky, přání, touhy či obavy. Sny mohou poukazovat na to, co si během každodenního života nedokážeme nebo nechceme uvědomit. Různé zážitky, nevyřešené situace, nejistoty, starosti, myšlenky a emoce se mohou projevovat jako skryté symboly a významy právě během spánku.

¹ [Srov.] Kolektiv Ústavu pro jazyk český ČSAV. Slovník spisovného jazyka českého. *Ústav pro jazyk český: Akademie věd České republiky* [online]. Praha, 2011, 1960 - 1971 Dostupné z:

<https://ssjc.ujc.cas.cz/search.php?hledej=Hledat&heslo=sen&sti=EMPTY&where=hesla&hsubstr=no>

² [Srov.] ATKINSONOVÁ, Rita. *Psychologie*. 2. Praha: Portál, 2003, str. 192-194

Sen ale může fungovat i jako forma úklidu naší mysli, která je nám nápomocná při třídění myšlenek. Ty, které nepotřebujeme, může odsunout do pozadí, popřípadě pomůže s jejich zapomínáním. Prostřednictvím snů tedy komunikujeme sami se sebou. Podvědomí sděluje snícímú nějakou informaci, která je pro něj důležitá. Mysl touto formou promlouvá k člověku. Může také udávat směr, kterým se v nelehkých životních situacích má člověk vydat. Dokáže nás i navést na různá řešení složitých problémů.³ Mimo jiné také pozitivně ovlivňuje schopnost naučit se něčemu novému. Je prokázáno, že informace, které si člověk opakuje před usnutím, si po probuzení jednodušeji vybaví.

Obsah snů je ovlivněn **vnitřními** a **vnějšími** podněty z našeho okolí. Mezi vnitřní podněty můžeme zařadit fyzický stav (nemoci či bolesti), subjektivní pocity, vzpomínky a přání. Vnější podněty jsou označeny jako vlivy vycházející z okolního světa, které na spícího jedince působí během spánku. Patří mezi ně například teplota místnosti, ve které spíme nebo zvuky z okolí.

Dalším významným českým psychologem a pedagogem, který významně působil v této oblasti, byl **Michal Černoušek**. Ten označil sny za iluze vytvořené lidskou myslí. Duševní a tělesné aktivity prožité během dne vytvoří společným působením během spánku halucinační obraz, který se zdá být skutečný a lidský mozek si jej poté prožívá. Některé z nich jsou pro člověka tak živé, že pro něj v danou chvíli není možné rozpoznat realitu skutečného světa od snu. Někdy jsme však schopni usoudit, že se o sen jedná mnohem dřív, než se probudíme. Vždy ale záleží na fázi spánku, ve které se nám určitý sen zdá. Člověk obvykle zjistí, že se mu sen zdál až v okamžiku, kdy se probudí. Uvědomí si, že se nachází ve své posteli, začne se snem rychle probírat a zapomínat jej. Může také nastat situace, že si určitou část snu mysl není schopná vybavit. Dochází proto k nevědomému doplnění těchto prázdných částí vlastní fantazií, které ovšem negativně ovlivní následný výklad a význam snu.⁴ Ten již není autentický a je ovlivněn bdělým uvažováním.

Podle publikace **When brains dream** od psychologa **Antonia Zadry** se jedná o sled obrazů a pocitů, které se nám objevují v mysli během spánku a často na sebe určitým způsobem navazují. Jsou odrazem toho, jak rozumíme a chápeme svět kolem nás. O tom, co sen znamená, může každý člověk přemýšlet jiným způsobem. Každému člověku je totiž příjemné něco jiného.

³ [Srov.] ČERNOUŠEK, Michal. *Sen a snění*. 2. Praha: Horizont, 2003. str. 57-60

⁴ [Srov.] Tamtéž, str. 30

Z tohoto hlediska může být některá osoba z obsahu snu potěšena, zatímco jiná osoba na stejný obsah nahlíží jako na něco traumatického.

Když se během spánku sestavuje sen, vzniká tak úžasný imaginární svět, který je odrazem situací z běžného života. Mozek navodí pocity simulující sluch, pohyb i bolest. Není možné přesně sdělit, jakým způsobem se obsah snu doopravdy sestavuje a podle čeho probíhá jeho výběr.⁵ Může vznikat jako pokračování toho, co se odehrálo během dne, reakce na nevyřešenou minulost či jako výsledek zvláštních duševních výkonů, kterých není možné během bdění dosáhnout.⁶

1.2 Spánek a jeho vliv na snění

Zkoumání spánku začalo ve 30. letech 20. století. **William Dement** a **Nathaniel Kleitman** přišli s rozdělením celého spánkového procesu na stádia, která se cyklicky neustále střídají. Spánek se skládá ze dvou fází **REM** a **NREM**. Za obvyklých 8 hodin spánku se většinou vystřídají celkem 4 stádia.

REM fáze spánku je charakteristická velice rychlými pohyby očí za zavřenými víčky, nepravidelným srdečním rytmem a dechem. Při ní se lidské tělo dokáže nejefektivněji zregenerovat a odpočinout si. Aktivita mozkových center je na velice vysoké úrovni. Nejčastěji se nám v této fázi zdají živé sny a díky vysoké aktivitě mozkových center si je dokážeme i dobře zapamatovat. V **NREM fázi** spánku se dech člověka zpomalí. Svaly jsou po celou dobu zcela uvolněné. Nastává tzv. hluboký spánek.⁷ Během něj si tělo i mysl nejvíce odpočine a ve velkém množství se obnovují síly potřebné na další úkony.

Nejvíce snů se odehrává během REM fáze našeho spánku, která probíhá k ránu. Pokud se člověk probudí právě v této fázi, dokáže s jistotou říci i popsat, co se mu zdálo. V této fázi je možné člověka nejsnadněji probudit. Obvykle také ví, že se mu zdají sny, ale není schopen je nijak ovlivnit. Po usnutí přichází nejlehčí spánek, který se postupně prohlubuje až do netvrďšího. Tento cyklus se opakuje stále dokola.⁸ Sny přicházejí i v NREM fázi, ale pouze u malé skupiny lidí a jsou obvykle velmi krátké.

⁵ [Srov.] ZADRA, Antonio. *When brains dream*. London: W.W.Norton and Company, 2021., str. 1 -7

⁶ [Srov.] SEGAL, Hanna. *Dream, Phantasy and Art*. New York: Routledge, 1990. s. 103

⁷ [Srov.] ATKINSONOVÁ, Rita. *Psychologie*. 2. Praha: Portál, 2003., str. 205

⁸ [Srov.] ČERNOUŠEK, Michal. *Sen a snění*. 2. Praha: Horizont, 2003, str. 37-39

Člověku se může zdát za noc asi 8 – 10 snů. Každý sen má trvání obvykle 20 – 30 minut. Podle Michala Černouška během snění vycházejí z mysli obrazy, které na sebe nějakým způsobem logicky i nelogicky navazují. Často se po probuzení prolnou a vznikne z nich jeden celistvý, často nepochopitelný obraz, který si buď zapamatujeme nebo jej okamžitě zapomínáme. Obsah snu se může jevit zprvu jako nesmyslný, ale také může nést uschovanou individuální zprávu. Tu je možné později rozluštit a vyložit si ji různými způsoby. My poté sami usoudíme, zda je sdělení pro nás nějakým způsobem důležité a ovlivní naše budoucí jednání.

V 60. letech byla vyřčena teorie, že lidský organismus se beze snů neobejde. Mají totiž léčivý účinek a blahodárný vliv na lidskou psychiku. Tato teorie byla později podložena několika pokusy, ze kterých doopravdy vyplynulo, že lidé, kteří byli během spaní neustále buzeni a nestihly se jim zdát žádné sny, byli velice psychicky vyčerpaní a úzkostliví.⁹ Snění tedy působí jako očista organismu a přispívá k duševnímu zdraví.

Pokud člověk nemá dostatek spánku, postupem času začne nejasně přemýšlet. Běžné věci se pro něj stanou složitějšími a je těžší kontrolovat své jednání i emoce.¹⁰ Časem se můžou dostavit halucinace i agresivní stavy. Mozek i tělo je zvyklé během spánku jisté obnovy. Bez ní může dojít také k různým onemocněním lidského organismu či k úplnému vyčerpání a kolapsu.

1.3 Snová typologie z hlediska psychologie

Každému člověku se zdají jiné sny. Jsou závislé na tom, co ve svém životě právě prožívá. Výběr snu je ovlivněn různými faktory, které působí na spícího člověka jinou měrou. Je prokázáno, že lépe si vybavíme takový sen, který byl pro nás intenzivní. V paměti se nám často uchovávají takové sny, které se nám zdají opakovaně a neustále se vrací jejich obsah. Po probuzení si můžeme pamatovat jen útržky. Ty si pak naše mysl může sama doplnit a upravit.

Sny můžeme podle publikace **Sen a snění** od **Michala Černouška** rozdělit do několika skupin. Podstatnou část snů tvoří vzpomínky z dětství či mládí. Ty se obvykle vrací z nějakého důvodu. Stává se, že ve snu se nám může zjevit taková vzpomínka, kterou si za bdění nejsme schopni vybavit. Další skupinou jsou sny z našeho svědomí. Odráží se v nich veškeré naše jednání

⁹ [Srov.] ČERNOUŠEK, Michal. *Sen a snění*. 2. Praha: Horizont, 2003, str. 43, 44

¹⁰ [Srov.] MCNAMARA, Patrick. *The neuroscience of sleep and dreams*. New York: Cambridge university Press, 2019

a chování během dne. Pokud máme v myšlenkách něco nedořešeného, popřípadě jsme se k někomu chovali nespravedlivě, obvykle se nám tento problém zjeví ve snu, aby nás vedl k přemýšlení a dalšímu řešení. Poslední skupinou snů jsou takové, ve kterých se odrážejí naše přání, touhy, vysněná povolání, místa, partneři či dávno zemřelí příbuzní nebo blízké osoby. Některé sny mohou mít také funkci prekognitivní. Sdělují předpověď něčeho, co teprve přijde. To se ale nemusí vždy vyplnit. Může ale dojít k podvědomému nasměrování našeho jednání právě vlivem obsahu snu, tudíž se předpověď doopravdy vyplní.

Špatné sny nemají na člověka vždy pozitivní vliv. Často mohou působit negativní silou a přinášet nám trápení. Jsou definovány jako obrazy, které jsou naplněné strachem a děsem. Bývají obvykle velmi živé a jsou doprovázeny tělesnými projevy jako je například zvýšení frekvence srdečního tepu, záchvěvy těla či pocení. Ze špatných snů se člověk téměř vždy probudí a jejich obsah si pamatuje. Podle některých teorií dává lidská mysl při spaní průchod tomu, co v běžném životě nelze vypustit ven obvyklým způsobem. Všechno, co tedy během dne potlačíme, se pak může objevit v naší mysli při spánku. Obvykle potlačujeme právě negativní emoce, proto zpětnou reakcí jsou právě špatné sny. Je potvrzeno, že tentýž děsivý sen nepůsobí na dva jedince stejným dojmem. Důvodem je, že se každému jeví jako děsivé různé věci.¹¹

Doktor **Karel Šonka** definuje noční můry jako sny s nepříjemným podtextem, ze kterých se spící člověk budí s pocitem strachu. Někteří jedinci se dokonce musí ujistit, zda je vše v pořádku a obsah snu není reálný. Můžou také vyvolat pláč či křik ze spánku. Obvykle si obsah noční můry nejsme schopni ráno vybavit a zůstává pouze vzpomínka na strach a vyděšení.¹² Mladší děti si mohou z důvodu častých nočních můr vypěstovat i strach ze spánku či usínání.

Dalším typem snů jsou takzvané lucidní sny. Tento typ se zcela odlišuje od ostatních. Při nich si spící jedinec uvědomuje, že se mu sen zdá. Od reality se dají diferencovat tím, že v nich existuje něco, co v reálném světě není možné spatřit. I při pohledu na konkrétní věci si můžeme uvědomit, že se nenacházíme v realitě. Například na hodinkách nevidíme čas nebo v knize nevidíme text. Díky těmto znakům můžeme spolehlivě zjistit, zda sníme lucidní sen nebo se nacházíme v realitě.¹³

¹¹ [Srov.] ZADRA, Antonio. *When brains dream*. London: W.W.Norton and Company, 2021.

¹² [Srov.] Snění v neurologické praxi. *Solen Medical Education* [online]. Olomouc: Actavia, 2001 - 2021, 2002 [cit. 2021-04-11]. Dostupné z: <https://www.neurologiepropraxi.cz/pdfs/neu/2002/03/07.pdf?fbclid=IwAR3VvyZEA62oR1KeVGnZDerOvr97SwOtaqK10WsOYvhf9MMMTJe3Qr7xIRzX>

1.4 Výklad snů z pohledu historie a současnosti

Pokud nahlédneme až do dávných dob, kdy byla lidská civilizace na úplném počátku, zjistíme, že i zde hrály sny důležitou roli. V některých kulturách je vnímali jako formu vizí, s pomocí kterých se snažili předpovědět přicházející katastrofy a krize. Sny přinášely také věštby budoucnosti, které dešifrovali pouze proroci či hrdinové kultu. Šamani a léčitelé je naopak používali jako formy diagnostiky nemocí a přinášely jim také rady na uzdravení nemocných.

I v Bibli se dočteme, že sny bývaly prameny proroctví. V obecné rovině byly rovněž vnímány jako klíč k tajemství života a smrti. Lidé věřili, že jsou důkazem existence duše, která je schopna se po smrti z tělesné schránky odloučit. Přinášely tedy věřícím naději, že po smrti existuje další život. Pokud se ve spánku někdo setkával s již zemřelými blízkými, obvykle to znamenalo, že v posmrtném životě čekají na jejich příchod.

Výkladem snů se zabývali také ve starém Egyptě. V této době byly sny vnímány jako vzkazy od božstev. Egypťané věřili, že k nim tímto způsobem bohové promlouvají a předávají jim různá poselství. Panovníci měli na svých dvorech mudrce, kteří dokázali ze snu skrytý obsah vyčíst.¹⁴ Tito mudrci byli označováni jako boží poslové či lékaři. Ve snech totiž hledali mimo jiné i způsoby, jak léčit nemocné nebo odvrátit hrozící nebezpečí.

Nejstarší záznamy o snech pocházejí z období antiky. Sny byly chápány i zde jako spojení s nadpozemskými bytostmi a byly brány jako poselství bohů či démonů, které v budoucnosti proběhne. Lidé je chápali také jako sny varovné, které jim měly pomoci, ale také jako sny klamavé, které je měly svést k hříšnému životu a odvrátit od Boha.

Sny využívali i staří Řekové jako léčebnou metodu. Nemocní lidé navštěvovali vykladače snů a hledali v nich uzdravení. Instituce, kde se sny vykládaly, byly rozděleny na část světla a část tmy. Zde se vykonávaly rituály, při kterých se nemocný člověk umýval, nechal se pomazat léčivými mastmi a poté ulehl na lože do určené místnosti. Podle toho, jaký sen se jim v místnosti zdál, lékaři určovali příčinu nemoci a způsob léčby.

Známý antický filozof **Aristoteles ze Stageiry** se během svého života zabýval sny. Hledal důvody, proč sny během spánku vznikají a jak dále působí jejich obsah na život člověka.

¹⁴ [Srov.] DOMMHOF, G. William. *The mystique of dreams*. London: University of California Press, 1958.

Jako první vyslovil myšlenku, že sny jsou produktem lidského myšlení. Obsahy snů jsou založeny na tom, co lidské oko během dne vidělo. Tyto obrazy se nám pak během spánku vrací a jsme schopni je hodnotit svými smysly, i když spíme.¹⁵ Dále se také zamýšlel nad tím, zda sny mohou obsahovat předpovědi do budoucna. Vyvrací teorii, že sny jsou zprávy od Boha. Věštecké vlastnosti snů je možné jednoduše vysvětlit. Pokud člověk během dne přemýšlí nad určitými možnostmi, jak se rozhodnout, přirozeným výběrem se jedna z těchto možností pak může ve snu promítnout. Prorocké sny jsou tedy produktem náhody a vznikají stejně jako ostatní.¹⁶

Z období středověku je nutno zmínit **Vavřince z Březové**, který se také věnoval snům a sepsal první český snář. Tento snář byl přeložen z latinského jazyka a přepsán do rukopisu. Zabýval se myšlenkou, zda jsou sny pro opravdového křesťana důstojné a zda není v rozporu s pravidly Bible a víry v Boha snít a své sny vykládat.¹⁷ Některé obsahy snů byly totiž považovány za pohanské. Na něj navázal **Václav Hájek z Libočan**, který se pokoušel sny z hlediska křesťanské víry obhájit. Vnímá je jako dary od Boha a Ducha svatého. Odvolával se na snění svatých, které se v Bibli vícekrát objevily. V jeho snáři můžeme najít hesla vysvětlující významy snu. Varuje však před sny, které se člověka pokouší odvrátit od víry v Boha a nesou hříšný obsah. Taktéž vysvětluje, které ze snových vidění lze považovat za zprávy a jak lze napravit své hříchy a chyby.¹⁸

V období renesance se sen stal léčebnou metodou. Lékaři začali jako první používat sen jako léčebnou metodu a dostávali se až k hlubinám duše a duševních chorob.

V období romantismu se začíná motiv snu častěji objevovat v oblastech umění a stává se námětem v tvorbě. Objevoval se již dříve, k čemuž se dostaneme hlouběji ve druhé kapitole. Autoři od tohoto období různě manipulovali se snovými obrazy a pohrávali si se svými fantaziemi, což uvidíme dále v kapitole druhé na straně 23.

Na konci 19. století napsal krátké dílo o snech německý filosof **Friedrich Scholz**. Ve své knize **Sleep and Dreams** se kromě snů zabýval i procesem spánku. V určité části noci je lidské tělo naprosto uklidněno a celý organismus odpočívá. Mysl však pracuje a provádí určitou formu duševní aktivity. Nechává člověka propadnout do nekontrolovatelné fantazie a představivosti. Publikoval názor, že sny nejsou darem od Boha. Zastával také myšlenku, že jsou produktem

¹⁵ [Srov.] GALOP, David. *Aristotle: On sleep and dreams*. United Kingdom: Oxford books, 1996., str. 1 - 8

¹⁶ [Srov.] The Dreams of Aristotle. *Philosophy in Antiquity* [online]. Ohio, USA: Mike Anderson, 2018, March 2018 [cit. 2021-04-01]. Dostupné z: <http://mikeandersonphil.blogspot.com/2011/03/dreams-of-aristotle.html>

¹⁷ [Srov.] KLEMPERA, Josef. *Český snář*. Praha: Ts Bohemians, 1990. ISBN 80-900100-5-9

¹⁸ [Srov.] KOPECKÝ, Milan. *Snář aneb Vykladatel snův podle kterého i v loterii štěstí svého okusiti*. Brno: Blok, 1994

mozkové aktivity. Při spaní jsme schopni používat smysly jako při bdění. Zjistil, že během spánku můžeme slyšet zvuky z okolí, vnímat světlo, teplo nebo cítit vůně. Jako specifickou skupinu pak oddělil sny o létání, padání či noční můry. Ve snech se také promítají skryté pocity, touhy, výkony během dne a nejdůležitější roli zde hrají také emoce. Mohou se v nich objevit i věci, co máme rádi. Stejně tak velká přání i láska dokážou obsah snu ovlivnit. Sny, které se neustále vracejí, jsou podle jeho názoru produkty duše a souvisejí obvykle s nějakou věcí či osobou. V poslední řadě vyslovil názor, že sny je lepší zapomenout a poslat je zpět do světa noci, aby nezatěžovaly lidskou mysl.¹⁹ Pokud si totiž jejich obsah nepamatujeme, nemůže nad ním přemýšlet, tudíž nás a naše další činy nijak neovlivní.

V 19. století byl ustanoven všeobecný názor, že sen je vytvořen lidskou duševní činností a je založen na lidských myšlenkách. Vědci byli přesvědčeni, že k nám sen promlouvá a odráží se v něm podstata člověka.²⁰ **Carl Gustav Carus** studoval sny více do hloubky. Vyslovil myšlenku, že sen je pohnutkou lidské psychiky. Zjistil, že ve spánku nefungují všechny zákony fyziky tak jako v realitě. Lidská mysl se propadá hluboko do nevědomí. Nemá hranice a odhaluje skryté myšlenky.²¹

Za nejvýznamnějšího psychologa, který je považován za zakladatele psychoanalýzy a velkou část svého zkoumání věnoval také snům, je **Sigmund Freud**. Byl velice váženým lékařem a psychologem své doby. Studoval ve Vídni, kde se věnoval především lidské nervové soustavě a zabýval se také problematikou neuróz. Léčení duševních nemocí pacientů zakládal na rozboru snů. V obsáhlém díle **Výklad snů** se věnuje důvodům, proč se nám sny zdají a jaký nesou obsah.

Vypozoroval, že každý sen je vytvořen duševní činností člověka a nese určitý význam. Ten má obvykle kořeny v myšlenkových pochodech a událostech během dne. Ty poté přejdou do snové sféry a tam dále pokračují. Ve snu se objevují také věci, které nebyly během dne zaznamenány, ale člověk by jim měl věnovat určitou pozornost, protože by pro něj mohly být důležité. Tím mohou pomáhat lidské mysli vyřešit i nelehké životní situace nebo problémy. Mimo jiné ve spánku vytřídí to, co je nedůležité a z mysli odstraní. Zdroje pro sny můžeme najít ve vzpomínkách, které si nepamatujeme a za stavu bdělosti si je proto nevybavíme.²² Byl přesvědčen, že sny nám plní přání a tužby: „*Sen nelze srovnávat s nepravidelnými zvuky*

¹⁹ [Srov.] SCHOLZ, Friedrich. *Sleep and dreams*. New York: Oxford books, 1983

²⁰ [Srov.] ČERNOUŠEK, Michal. *Sen a snění*. 2. Praha: Horizont, 2003., str. 138, 140, 143

²¹ [Srov.] Tamtéž, str. 132-133

²² [Srov.] FREUD, Sigmund. *Výklad snů*. 3. Pelhřimov: Nová tiskárna, 1997, str. 48 – 52

hudebního nástroje, který je zasažen místo rukou hráče úderem vnější síly, není beze smyslu, není absurdní, není jeho předpokladem, aby jedna část naší zásoby představovala spala, zatímco se druhá probouzí. Je plnoprávným psychickým úkazem, a to splněním přání.“²³ Dříve se nehledaly důvody, proč se nám sny zdají. Jejich opravdový původ je zcela náhodný. Vznikají jako reakce na různé podněty, které na člověka působí během spánku. Tyto podněty mají na každého jedince určitý vliv a různou intenzitou ovlivňují lidské smysly. Buď na člověka působí všechny zároveň nebo každý zvlášť. Mohou vycházet z okolního prostředí. Jedná se obvykle o ruchy či zvuky, které jsme i během spánku schopni zaznamenat, stimulaci orgánů ve formě bolesti či nemoci nebo jsou to různorodé reakce vycházející z nervové soustavy. Také tělesné podněty vyvolávají u spícího jedince duševní proces a ten dále vytvoří obraz snu.²⁴ Sny se v mysli objevují jako série obrazů se sluchovými vjemy. Spojují se podle podobností a různě na sebe navazují. Dokážou spojit i nemožné a nesmyslné představy, které v normálním životě nejsou uskutečnitelné. Většinou jsou rychle zapomenuty, protože dostatečně nezapůsobily na prožitky člověka a nezanechaly v něm hlubší pocity.

Důležitou část jeho zkoumání tvořily analýzy snů. K rozboru často používal pozorování či rozhovory, při kterých vždy posuzoval sen jako celek. Hledal hlubší spojení se snem a myšlenkami člověka. Touto analýzou došel až k hlavnímu poselství snu, které představuje střed, kolem něhož se kupí ostatní motivy. Již zmíněná hlavní myšlenka se v jednom snu opakuje i vícekrát a působí větší intenzitou než to, co není důležité a potřebné. Jejich význam je ale obtížné vykládat, jelikož žádný psycholog nezná dokonale všechny individuální myšlenky, pocity a nevědomé psychické procesy člověka. V první řadě se snaží obsah snu zobecnit a najít v něm skrytou symboliku. Například typické sny o nahotě, smrti, pádech, létání a zkouškách jsou vyloženy v různých ve snářích, kde je vysvětlen jejich význam i více způsoby. Jejich původ je ale často neznámý a není možné pravost jejich tvrzení ověřit.

Sigmund Freud se zabýval také studiem nevědomí. To definoval jako sféru těsně pod vědomím. Tyto dvě oblasti vědomí a nevědomí rozděluje překážka, která neumožňuje snadný přechod z jedné do druhé. To, co nám ráno ze snu zbyde, není jako opravdový sen. Ve dne se nemůže vytvořit sen stejný jako během noci ve spánku. Jako odporující vnímal fakt, že sen se odehrává v nevědomí během noci, ale jeho výklad je prováděn za stavu bdění za denního světla, což může jeho obsah negativně ovlivnit a mít vliv na již zmíněný výklad. Vyslovil také myšlenku, že sny patří

²³ FREUD, Sigmund. Výklad snů. 3. Pelhřimov: Nová tiskárna, 1997, str. 78

²⁴ [Srov.] Tamtéž, str. 143-144

do oblasti a mýtů a podsvětí. Vyřknul také názor, že sen je ovlivněn tělesnými procesy, především lidskými touhami, pudy a sexualitou.²⁵

Dalším velice významným psychologem, který je spojen se sny, je **Carl Gustav Jung**. Navázal na výzkum Sigmunda Freuda. Říká, že: „*Sen jsou malá skrytá dvířka, v tom, co je v duši nejnuitnější a nejintimnější, dvířka, která se otvírají do oné pradávnné kosmické noci, kterou byla duše, když ještě dávno neexistovalo žádné jáské vědomí, a která bude duší daleko přesahující to, čeho kdy bude schopno vědomí dosáhnout.*“²⁶ Sen je tedy neuvědomělá duševní činnost, která se po probuzení stává vědomou kvůli zapamatování a následnému rozboru významu snu. Snící člověk má pocit, že se ve snu nenachází žádná rozumně vysvětlitelná spojení a zcela se liší od vědomé existence člověka. Snům se nedá snadno porozumět. Každý se liší a nese svůj vlastní mentální význam.²⁷ Nedrží se žádných pravidel a nemají pouze jedno vysvětlení. Při výkladu snu si vždy zaznamenal důležité informace – místo, okolí, postavy, obsah, důležitý bod, zvrát, konec snu. Tyto body lze vyzkoumat pouze u důležitých snů, které se lépe ukotví v paměti. Pomocí nich pak dochází k výkladu, ke kterému je potřebná vysoká míra empatie. Při rozboru snů nesmí dojít k ovlivňování pacienta. Probíhá ve formě rozhovoru, kdy jsou kladeny různé otázky, které se odvíjejí od vyprávění pacienta. Mimo jiné musí terapeut zjistit i některé informace o životní situaci pacienta.²⁸

Sny nám podávají oznámení o tom, jak si v životě člověk stojí a pomáhá mu jí porozumět a ukázat správný směr. Pomocí snu léčil neurotické choroby. Užíval při tom rozkladu jednotlivých aspektů snu. Sny mohou odhalit tajemné souvislosti či události, které mohou odhalit příčiny, kde se nemoc vzala a jak ji následně vyléčit.

V současné době sny obvykle hodnotíme pomocí svého myšlení. Pochopit je můžeme pouze tehdy, když se budeme držet symbolů a obrazů. Ty jsou velice individuální. Důležité je zhodnotit, co se nám v životě děje, čím se momentálně zabýváme a zda nemohou tyto obrazy něco znamenat či nám něco sdělovat. Některé ze symbolů se samozřejmě dají zobecnit, ale jejich

²⁵ [Srov.] HILMAN, James. *Sny a podsvětí*. Praha: Portál, 1999, str. 12 – 25

²⁶ JUNG, Carl Gustav. *Vzpomínky, sny, myšlenky C.G. Junga*. Brno: Atlantis, 1998

²⁷ [Srov.] JUNG, Carl Gustav. *Výbor z díla I.: Základní otázky analytické psychologie a psychoterapie v praxi*. 3. Brno: Tomáše Janečka, 1995, 135 - 148

²⁸ [Srov.] JUNG, Carl Gustav. *Snové symboly individuálního procesu: Úvod do nábožensko - psychologické problematiky alchymie*. 3. Brno: Tomáše Janečka, 1999, str. 55 - 62

vysvětlení je různé. Snáře, ve kterých můžeme hledat významy snů, mohou být často smyšlené. Této problematice je důležité věnovat pozornost.

V populární psychologii používáme k výkladu snů obvykle dvě metody. První metoda nahrazuje obsahy jednotlivých snů pro nás jednoduše srozumitelným dějem z hlediska toho, co se v našem životě momentálně odehrává. Druhá metoda přistupuje ke snu jako ke sledu tajných písem, ve kterém hledáme smysl pomocí zobecněných teorií. Ty je obvykle schopen rozluštit pouze člověk, kterému se sen zdá. Jednotlivé znaky jsou již uloženy ve snářích, kde je již blíže určeno, co doopravdy pro jednotlivce znamenají.

Po výzkumech Sigmunda Freuda a Carla Gustava Junga se již v tomto odvětví nepřicházelo na nové objevy, ale byla více zkoumána spojitost mezi realitou a snem. Můžeme zde najít několik psychologů a vědců, kteří zkoumali sen jako zrcadlo životního stylu člověka. Rakouský lékař **Alfred Adler** sen užíval jako pomoc při složitém rozhodování. Lidský mozek zvládne v nevědomí neuvěřitelné výkony. Do snů se posunují události a myšlenkové procesy z každodenního života a dále pokračují s řešením a prožíváním v nevědomí.

Naopak americký psycholog **Calvin Hall** byl přesvědčený o tom, že za svůj sen je každý člověk sám zodpovědný a ukazuje v něm svou osobu a způsob, jak vnímá své prožívání a dění okolo sebe. Sny na sebe vždy něčím navazují a jsou vzájemně propojené. Podle psycholožky **Anny Faradayové** je sen hrou a náhledem do lidské duše. Do sporu v něm přichází realita a fantazie. Odhalují nám některé potřebné informace pro důležitá rozhodnutí a změny v životě. Sny nám pomohou pochopit podněty z okolního světa, které nevnímáme, tudíž jim není věnována pozornost. Pokud sen nenesení již zmíněné podněty z okolí, funguje jako odraz osobnosti člověka, který se ve snu vidí takový, jaký doopravdy je. Poskytuje subjektivní obraz nitra. Jako součást psychoterapie používal sen také **Frederick Perls**. Pomocí rozboru snů na části spojoval rozbitou osobnost člověka do celku a uvedl ji do souladu.²⁹ Teorií o snu se vyvinula spousta a každá nahlíží na sen jiným způsobem.

Psycholog **James Hilman** se dívá na sen jinak než Sigmund Freud nebo Carl Gustav Jung. Analyzuje jej a přemýšlí nad ním s ohledem na lidskou duši. Pohlížet na sen jako na zprávu o životě je podle jeho názoru zcela nesprávné. Když obsah snu vědomě poškozujeme působením své fantazie, ubližujeme tak i již zmíněné duši. Duše je úzce spjatá se smrtí a posmrtným životem. Pokud tedy ničíme obsahy snů, ubližujeme tak své duši, která nám poté poskytuje chybný náhled

²⁹ [Srov.] ČERNOUŠEK, Michal. *Sen a snění*. 2. Praha: Horizont, 2003, str. 171

na umírání. Při analýze snů často používal asociace. Obsahy snů jsou také ve velké míře ovlivněny lidskými pocity, touhami a nevědomými přáními. Ty se pak pomocí snového procesu dostávají dále do vědomí.³⁰ Nevědomá přání vznikají z pudů, ze kterých je nejvíce intenzivní právě pud sexuální. Uspokojení sexuálních tužeb je pro člověka nejdůležitější, ale často jsou vlivem okolí a společnosti z etických důvodů potlačovány. Z tohoto důvodu vyplývají na povrch ve snu, kde nejsou nuceny podlehnout této kontrole. Během nočního snění vyjdou obrazy z nevědomého prostředí do plného vědomí. Člověk je pak schopen o nich přemýšlet a analyzovat je. Úkolem výkladu snů tedy je převést skrytý obsah snu ve zjevný.³¹ Všechny jeho myšlenky jsou seskupeny v jeho rozsáhlém díle **Sny a posvěťí**.

³⁰ [Srov.] HILMAN, James. *Sny a podsvětí*. Praha: Portál, 1999, str. 11

³¹ [Srov.] Tamtéž, str. 48 - 49

2 Sen ve výtvarném umění

V této kapitole si představíme vybraná kulturní období, ve kterých se tematika spojená se snem nebo sněním, ať už okrajově či programově, objevovala. Seznámíme se také s předními autory a konkrétními výtvarnými artefakty, které náměty spojené se snem v tvůrčí rovině reflektují. Smyslem této rešerše je vytvořit přehledný soubor směrů, autorů a děl, které mohou dobře posloužit jako inspirační zdroj produktivních a receptivních lekcí výtvarné výchovy. Tato kapitola bude uspořádána a chronologicky rozdělena do tří souvislých podkapitol, sledujících období předmoderní a raně moderní, avantgardní a výtvarnou kulturu současnou.

Umělci měli často tendence své sny zobrazovat především kvůli jejich ryzosti a spontánnosti. Nejprve se pokusíme zobecnit motivy, které se v obrazech se snovou tematikou objevovaly nejčastěji.

Snění, které nalzáme v obrazech, lze rámcově rozdělit na výjevy snění nočního a snění během dne. Denní sny definoval již Sigmund Freud jako lidskou schopnost obrazotvornosti v mysli, která je řízena plným vědomím. To, co se v nich odehrává, je tedy ovlivněno člověkem a tím, co si ve snech vidět přeje. Je spojen s uspokojením přání a tužeb. Zatímco noční sny jsou často nelogické, postrádají realitu a není možné do nich samovolně zasahovat. Umělci proto často hledali inspiraci právě ve snech nočních z důvodu přímočarosti a spontánnosti jejich sdělení, ale také bizarnosti.

Velkou inspirací, především pro avantgardní tvůrce, byly tzv. sny vycházející z pudové podstaty - primárně pudu sexuálního, psychoanalyticky pojímaného také jako součást tzv. libida. V některých obrazech se tak objevují explicitní sexuální touhy po nějaké osobě či milostném aktu. Kromě nich umělci také často zobrazovali sny, které byly spojeny s jejich traumaty v dětství či nějakými bolestmi ze ztráty příbuzného. Vedle těchto se ovšem objevují také sny veselé a hravé.

Neméně důležitým inspiračním zdrojem jsou však i zcela „běžné“ sny. Ty se staly podnětem například pro velká díla Williama Shakespeara.

V dílech se často objevují také sny s náboženským obsahem. K velkému rozmachu tohoto námětu dochází přirozeně v období středověku, ale také raného novověku. Jednalo se především o snové obrazy vycházející přímo z biblických textů.

V období romantismu a symbolismu byl kladen velký apel na osobní zdroje tvorby. Autoři tedy hledali inspiraci přímo ve vlastních snech. V romantismu převládalo přesvědčení, že sny nejsou pouze záležitostí spánku, ale mají kořeny v bdělém stavu. Výsledná tvorba měla základy ve spánku, ale často byla ovlivněna a přetvořena myšlenkami z bdělého stavu. Autoři si obsah děl s oblibou přetvářeli podle svých představ. Sdělení, které bylo na plátno vneseno, nebylo proto čistě snově-autentické. Nejvíce obrazů s obsahem snů vzniklo především v období surrealismu.³² Autoři z tohoto období byli nejvíce ovlivněni náměty vycházející z jejich nevědomí, snů, fantazie, objektů z nelogických světů, prostorů a časů. Nechávali se uvádět do nekontrolovatelných halucinačních stavů či blouznění, ze kterých také čerpali náměty.

2.1 Snová motivika v předmoderním umění a raně moderním umění

Motiv snu se objevuje už ve starověkém umění. Jedno z nejstarších zobrazení snu je skupina nástěnných maleb v jeskyni **Chauvet** z období **pravěku**. Ty podle odborníků namalovali nejspíše šamani, kteří vstupovali často do halucinačních stavů, během níž viděli různé obrazy. Podobná obraznost pak mohla mít svůj zdroj právě v nočním snění. Tyto vize pak zobrazovali na stěny jeskyní.³³ Často se do nich nechávali zavírat, aby dosáhli dostatečného klidu a mohli rozjímat nad svými snovými výjevy. Do těchto míst měli povolení vcházet jenom oni. (viz. Přílohy I., obr. 1)

Kromě pravěkých kultur snové obrazy často využívali také přírodní národy a indiánské kmeny. Například Šošoni byli označováni za snové vizionáře. Přáli si ve snu spatřit duchy ve formě zvířat. Určité zvířecí druhy byly v této době vnímány jako symboly moci a síly. Vytvářet nástěnné kresby směli pouze vysoce postavení členové kmene. Jenom ti byli obdařeni možností vstupovat do duchovní říše. Podle některých názorů však jejich halucinační stavy navozovaly především drogy a halucinogenní látky obsažené v rostlinách.

Dalším mezníkem, u kterého se zastavíme, jsou sny ze starověkého **Egypta**. Z tohoto období pochází **Egyptská kniha snů**. Dochoval se z ní pouze papyrus. Podle odhadů vznikl už za vlády Ramesse II. Jsou v něm zapsány různé sny, které se v té době lidem zdály.³⁴ K nim je přidán jejich

³² [Srov.] KULKA, Jiří. *Psychologie umění*. Praha: Grada, 2008

³³ [Srov.] LEWIS-WILLIAMS, J. David. *Mysl v jeskyni: Vědomí a původ umění*. Praha: Academia, 2007, str. 191

³⁴ [Srov.] Egyptian Dream book. *Acident Origins* [online]. Acident Origins, 2014, 2013 - 2021 [cit. 2021-04-01]. Dostupné z: <https://www.ancient-origins.net/myths-legends/egyptian-dream-book-001621>

výklad a vysvětlení, zda symbolizují dobrou či špatnou zprávu. Z této knihy pochází také obraz spícího Egyptana, nad kterým se vznáší lidská duše. Jedná se o lucidní sen. (viz. Přílohy I., obr. 2)

I ve starém **Řecku** lidé zobrazovali sny. Věřili totiž, že v podsvětí žijí Hypnos a Thanatos (Spánek a Smrt), kteří byli považováni za potomky noci. Z podsvětí se dostávali do světa lidí. Kromě nich se v podsvětí nachází také synové Spánku Oneiroi (Sny). Ty jsou představováni jako duchové s křídly, kteří prochází dvěma branami do světa lidí. Jednou z nich je brána ze slonoviny, kterou projdou pouze sny příjemné, ale matoucí. Druhá je z kostí tvořených rohovinou. Skrz ni projdou pouze sny založené na pravdě.³⁵ Z této doby se dochovaly především černo-bílé malby na keramiku. Na jedné z nich je vyobrazený právě spící Hypnosos a Thanatos. (Viz. Přílohy I., obr. 3)

Z období gotiky můžeme zmínit obraz od italského malíře **Giotta di Bodoneho**. Zobrazil svatého Františka z Assisi zachraňujícího církev. O této záchraně a spáse se zdá tehdejšímu papeži. Na levé straně obrazu můžeme spatřit právě postavu Františka, který symbolicky zvedá nad hlavu kostel jako pilíř celé církve. (viz. Přílohy I., obr. 4) Obraz je bohatě zdobený zlatem a barvami. Podobné téma snícího svatého je obsaženo také v obraze od vlámského malíře **Gerarda Segherse**, který zobrazil Sen svatého Josefa. (viz. Přílohy I., obr. 5) Ve spánku jej navštívil anděl nesoucí mu zprávu. Takto byl podle legendy navštíven čtyřikrát po sobě.

Z období 15. století bychom měli jmenovat nizozemského malíře **Hieronyma Bosche**. Jeho obrazy jsou plné různých symbolů a asociací, ze kterých lze usuzovat, že jejich zdrojem musely být právě sny či nevědomé procesy během spánku. Zobrazení démonů a andělů je taktéž produktem jeho vizí a snů. Obrazy mimo jiné odráží jeho myšlení a jeho náboženské přesvědčení.³⁶ Jeho triptych s názvem **Zahrada pozemských rozkoší** představuje snovou vizi toho, jak to může svět vypadat po smrti. (viz. Přílohy I., obr. 6) Čistá lidská duše se může dostat do ráje, duše hříšníka naopak do pekla. Právě zde si můžeme prohlédnout neskutečná zobrazení andělů a démonů.

Holandský malíř a grafik **Rembrandt Harmenzoon van Rijn** promítl sen do několika svých děl spolu s náboženskými motivy. V olejomalbě s názvem **Josefův sen** můžeme spatřit anděla, který varuje svatého Josefa před usmrcením několika nevinných lidí. (viz. Přílohy I., obr. 7) Byl proslulý tím, že dokázal neobvykle pracovat se světlem a stínem, což můžeme spatřit právě v tomto díle.

³⁵ [Srov.] RUTH, František. *Bájesloví řecké i římské*. Praha: J. Otty, 1899., Signatura: 54 H 000979/Č.9., str. 237

³⁶ [Srov.] REMBERT, Virginia. *Hieronymus Bosch*. Praha: Slovart, 2007, str. 34 - 39

Po smrti své manželky se změnil a jeho obrazy se staly temnějšími. Odrazovala se v nich smrt, nemoci a vnitřní pocity ztráty.³⁷

V 17. století byl namalován působivý obraz **The Nightmare** německým malířem **Henrym Fuselím**. Zachytil na plátně pocity, které zažívá spící člověk během noční můry. Na obraze můžeme vidět krásnou spící dívku, na jejíž hrudi sedí podivná démonická postava. Ta symbolizuje dušnost a tíživé tlaky na hrudi během živých nočních můr. Poloha ženského těla a výraz v obličeji evokuje v pozorovateli smrt. Tmavý nádech barev podtrhuje tajemný a strašidelný podtext celého výjevu. (Viz. Přílohy I., obr.8) Dalším obrazem s podtextem snu je *The Shepherd's Dream*. Na něm je zobrazen spící muž, jemuž nad hlavou tančí podivné ženské bytosti.

Do kategorie malířů se snovou tematikou lze zařadit také **Sebastiana Riciho**, který byl taktéž malířem v období 17. století. Zobrazoval často mytologické a tajemné výjevy. Za zmínku stojí jeho obraz **Dream of Aesculapius**. (viz. Přílohy I., obr. 9) Můžeme si na něm povšimnout spících postav, nad kterými se vznáší v mlze řecký léčitel Asclepius s holí obtečenou hadem. Podle mytologie měl dar léčit nemocné a křísit mrtvé. Jeho hůl s hadem se později stala symbolem lékařství.

Španělský malíř **Francisco Goya** byl umělcem v období romantismu. Po své nemoci začal tvořit snové obrazy. Vyobrazoval představy, které se mu ukrývaly v mysli a snažil se odklonit od klasického obsahu. V díle **Spánek rozumu plodí nestvůry** zobrazuje sovy, které na spícího umělce útočí. (viz. Přílohy I., obr. 10) Byly tím myšleny noční můry a vidiny, které ho v době rekonvalescence sužovaly.³⁸ Jeho obrazy jsou plné tajemství a strachu. Ve své tvorbě se nechal ovlivnit představivostí a tvořil tak díla laděná spíše do strašidelné sféry. Říkal, že lidská mysl je schopna vytvořit neuvěřitelně strašidelné tvory.

Ruským umělcem, který se v období romantismu také zabýval sny, byl **Karl Pavlovich Brjullo**. V jeho tvorbě nalezneme celkem tři obrazy, které nesou motiv snu – *A Dream of a girl before a sunrise*, **Dreams of Grandmother and Granddaughter** (viz. Přílohy I., obr. 11) a *Nun's dream*.³⁹ Na všech jsou zobrazeny spící postavy, kterým se nad hlavami odehrává nějaký snový výjev. Sen je zde zobrazen jako nádherná ženská postava v lehkém modrém hávu, která je symbolem

³⁷ [Srov.] Ernst van de Wetering. Legacy Of Rembrandt. *Britannica* [online]. VB: Encyclopædia Britannica, 2021 [cit. 2021-04-18]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/biography/Rembrandt-van-Rijn/The-Leiden-period-1625-31>

³⁸ [Srov.] HAGEN, Rose-Marie. *Francisco Goya*. Praha: Slovart, 2004. Istr. 31 - 35

³⁹ [Srov.] Brjullo Karl Pavlovič. *Rodon* [online]. 2011, 2011 [cit. 2021-04-18]. Dostupné z: <https://www.rodon.cz/zivotopisy-umelcu/brjullo-karl-pavlovic-151>

krásy snění. Výjevy působí klidným a vyrovnaným dojmem, z čehož můžeme usuzovat, že obsah snů jednotlivých postav na plátně je krásný a příjemný. Tento fakt můžeme usoudit také z výrazu tváří spících žen.

Umělcem 19. století, který se nechal inspirovat snem, byl francouzský malíř **Odilon Redon**. Sen se stal jeho velkým inspiračním zdrojem. Pomocí světla a stínu se snažil zobrazit své vize, odrazy své duše a nejniternější procesy. Poskytoval tak náhled do své nešťastné a zlomené duše. Zhotovil černobílou litografii několika obrazů, kterou nazval **Ve snu**. Jedná se o zhmotnělé sny, které se mu zdály a přenášejí diváka do Redonova nitra. Obsahují symboliku i fantastické předměty. Děsivá zobrazení mají za úkol seznámit diváka s obsahem jeho děsivých snů. Temná zákoutí jsou metaforou jeho bolesti duše z důvodu smutného dětství.⁴⁰ Také odrazují jeho strach a obavy. Byl ovlivněn podvědomými procesy a s oblibou se jimi zabýval. Tato litografie působí velice pochmurně a vyvolává pochmurné pocity u každého pozorovatele. (viz. Přílohy I., obr. 12)

Rusko-francouzský malíř **Marc Chagall** byl ve své době považován za zvláštního člověka a fantastu. Jeho obrazy jsou inspirované zážitky z dětství, duchovními motivy či židovstvím. Maloval veselými a plnými barvami, které symbolizovaly jeho veselý pohled na svět. Díval se na něj jako přes barevné sklo. Jeho snahou bylo oprostít díla od urputnosti a apatie. S oblibou se snažil zachytit zmatek, kterým byly typické jeho sny. (viz. Přílohy I., obr. 13) Tvrdil, že ve snech se nenachází žádný intelekt. Podle jeho názoru je lidský vnitřní svět mnohem bohatší a skutečnější než ten opravdový. V pozdější době pro něj byly sny opravdu důležité. Zajímavé mystické postavy, volba barev a stavba obrazu transportovaly publikum do prostředí snu.⁴¹ Vnímal své umění jako obrazy, které prochází skrz jeho tělo a duši. Všechny jeho obrazy působí lehkým dojmem a vzbuzují u člověka radost.

Posledním představitelem jmenovaným v této podkapitole je norský malíř a grafik **Edvard Munch**. Obsah jeho obrazů je plný symbolů, které se dají vyložit hlouběji než v minulých dobách. Do obrazů promítal své vnitřní dojmy a prožitky. (viz. Přílohy I., obr. 14) Snažil se podtrhnout expresivní stránku žití a hledal jejich odrazy ve svých vlastních vnitřních představách, fantaziích a pocitech. Po smrti sestry navštívil Paříž, kde objevil kouzlo novodobé malby a zhotovil obraz *Nemocná dívka*, ve které se zračí jeho hluboká bolest z jeho vnitřního

⁴⁰ [Srov.] LAUDOVÁ, Věra. *Odilon Redon*. Praha: Oden, 1992

⁴¹ [Srov.] WALTER, Ingo F. *Marc Chagall*. Koln: Slovart, 2007

světa a zažitou smrt. Snažil se zobrazit neznámé procesy v lidské duši.⁴² Stísněnost a obraz smrti není možno rozumně vysvětlit a strach z nich se často odráží ve snech. Tímto se mysl pokouší na smrt pohlédnout z jiné stránky a vysvětlit toto mysterium života. V jeho dílech lze vidět niterné uspořádání plné symbolů, místy také sexuální podtext či snahu vyzdvihnout se do božského světa.⁴³

2.2 Adorace snu a snění v pojetí magického realismu a surrealismu

Velkou skupinou umělců, kteří se nechávali inspirovat nevědomými procesy lidského myšlení, byli surrealisté. Malíři se uchýlovali k analýze snů jako způsob poznání vnitřního já. Ve 20. letech se část z nich zabývala tvorbou snových děl, popřípadě vyobrazovala své vlastní sny a čerpala ze stavů nevědomí během spánku. Jejich výtvoři nejsou pouze dílem náhody. Jedním z hlavních představitelů surrealistů byl francouzský básník a umělec **André Breton**. Pronikal skrz psychiatrické léčebné postupy do oblasti nevědomí. V jeho nevědomí se rodí nespočet obrazů, které mají kořeny ve vzpomínkách a kombinují se s událostmi během prožitých dnů. Jsou ovlivněny jeho emocemi, vášní i touhami.⁴⁴

Také řecko-italský malíř a grafik **Giorgio de Chirico** velice ovlivnil snové umění. Jeho díla navozují u pozorovatele zasmušilost, smutek a stesk. Při hlubším prozkoumání se v nich objevuje pohrůžka a strach. Šero, tma a děsivé stíny vyvolávají na plátně děsivý odstín. Podivná střetnutí mají význam nočních můr a strašidelných snů. Maloval i obrazy, které oplývaly barevností a nevšedními symboly. (viz. Přílohy I., obr. 15)

Dále i katalánský malíř **Salvador Dalí** vložil do svých prací Freudovy studie a motivy. V obrazech můžeme spatřit přeludy, duchy a vidiny, které se vyvinuly v nadpřirozeno. Aby se snadněji napojil na svět nevědomí, studoval učení Sigmunda Freuda. Různé objekty bez života se v jeho obrazech mění v objekty živé. Autor tak navodí v očích diváka drobný klam. (viz. Přílohy I., obr. 16)

Belgický malíř **René Magritte** tvořil díla odrážející přeměněné sny. Vybíral si obyčejné předměty a zobrazoval je tak, aby vzbuzovaly ostýchavost a různorodá mínění u jejich pozorovatelů. Při snaze interpretovat obsah jeho děl člověk často neuspěje a dojde až k pocitu tajuplnosti

⁴² [Srov.] LAMAČ, Miroslav. *Edvard Much*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury a umění, 1961, str. 14, 15, 20

⁴³ [Srov.] Tamtéž str- 34 - 38

⁴⁴ [Srov.] PIJOAN, Jose. *Dějiny umění*. Praha: Odeon, 1986

obsahu, který je podobný snu. Jeho práce obsahují náhled do lidského nitra. Podle jeho názoru není možné objasnit význam snů. Snažil se je tedy vysvětlit ve své tvorbě. V jeho obrazech se setkáváme s konfrontací okolí a bezchybným prostředím snu. Sytost barev, obrazotvornost a strašidelná realita podchycuje zájem a fantazii. Zabýval se především tím, co obrazem sděluje než estetickou stránkou.⁴⁵ (viz. Přílohy I., obr. 17)

Německý malíř **Max Ernst** ve svých dílech často zrcadlí prvky vědomí i nevědomí, skutečné i neskutečné výjevy. Jeho vzpomínky na dětská léta mají charakter přeludů. Nelehký vztah s otcem mu dlouho tkvěl v paměti a později se přeměnil na fantazie. (viz. Přílohy I., obr. 18) Studoval psychologii a byl ovlivněn Freudem. Metoda koláže přinesla do jeho tvorby imaginaci a asociace, které vzbuzují v divákovi hádankovitost. I technika frotáže přinesla znepokojující a dábelké představy. Vystupují na povrch různé zvláštní pocity a extravagance.⁴⁶ Jeho emoce mají podpovrchový charakter. Dává dohromady přírodu a hluboké podvědomí se záhadami venkovního a niterného světa. Utvořil pomocí koláže nepochopitelný svět, který se vyznačoval skličující atmosférou a ubíral se až do sfér nočních můr. Vystupovaly v něm přeludy a zjevení, které vyvolávaly u pozorovatele strach a děsivé pocity. Jejich kořeny sahaly do jeho dětství.⁴⁷ Ke svým obrazům přidal komentáře k pochopení obsahu, který by byl bez nich občas těžko uchopitelný.

Velice důležitým členem surrealistické skupiny je český umělec **Jindřich Štyrský**. Poprvé zobrazil sen v roce 1925. Na přelomu 20. a 30. let se začínají objevovat první kresby jeho snů, ke kterým se později přidávají další a další snové malby. Štyrského sny jsou inspirovány jeho vzpomínkami z dětství a prožitky z počátků jeho milostného života. Při pohledu na jeho díla však lze rozeznat působení vědomého výběru v bdělém stavu, který zasahuje do samotného snu a ovlivňuje tak jeho obsah. Celé jeho sny musí mimo jiné také podlehnout zhuštění obsahu z důvodu zanesení jedné statické scény na plátno. Není totiž možné zachytit celý děj do jednoho obrazu. V mnoha případech probíhají také estetické zásahy do díla, které negativně ovlivňují výsledný obsah snu jako takový. Štyrský nikdy nenapodoboval sen naprosto věrně. Z každého si vybral jednu konkrétní záležitost, do které vložil celý děj i náladu snu. Štyrský upřednostňuje význam snu před jeho zpracování. V obrazech se odráží jeho emocionální postoj a mimo jiné i sexuální znaky. Velkou předností jsou v jeho díle popisy snů k jednotlivým skicám, kolážím, barevným

⁴⁵ [Srov.] MARTIN, Tim. *Surrealisté*. Praha: Slovart, 2004. str. 9 - 12

⁴⁶ [Srov.] PETROVÁ, Eva. *Max Ernst*. Praha: SNKLU, 1965, str. 9, 11, 22

⁴⁷ [Srov.] Tamtéž, str. 31, 36, 37

kresbám a obrazům, které pozorovatele uvedou do procesu, jak dílo vznikalo a které konkrétní snové motivy v obraze hledat.⁴⁸ (viz. Přílohy I., obr. 19) Bez nich bychom nebyli schopni některé skryté symboly rozklíčovat. Jindřich Štýrský zobrazuje buď různé obměny či vývoj hlavního tématu snu nebo pouze jednoho objektu, popřípadě pouze záznamy jednotlivých částí děje.

Setkáváme se také s díly, které údajně s tím, co se ve snu odehrává, nemají žádnou spojitost a jedná se o vlastní ztvárnění (Sen o otci). Při zkoumání jeho tvorby objevíme také díla, ve kterých se jeden námět neustále cyklicky opakuje (Sen o hadovi), popřípadě díla, která ukázala svůj smysl až po sestavení jeho knihy (Druhý sen o Emilii). V již zmíněném obraze Sen o Emilii zobrazoval svou nevlastní sestru, která zemřela na následky srdeční choroby. Jelikož pro něj vztah k sestře představoval velkou citovou vazbu, často ji pak vídal ve svých představách a snech, které později promítal i do vztahů s jinými ženami. Svá traumata ze smutku v dětství a touhy po sestře jsou pak promítnuta v dalším obraze Druhý sen o Emilii. Ve svých dílech se vrací také k matce (Sen o matce Zemi), kde je vyobrazen návrat do prenatalního stavu. Ve Snu o otci jsou zobrazeny konfliktní stavy s jeho přísným otcem.⁴⁹ Postupem času se mu sny staly hlavní inspirací v tvorbě a byl schopen do nich promítat také smrt, budoucnost, ženské či mužské prvky i černý humor.

S Jindřichem Štýrským často spolupracovala česká umělkyně s pseudonymem **Toyen**, vlastním jménem Marie Čermínová. V jejich dílech se odrážela erotika, psychoanalýza a nevědomí. Sny pro ni byly pouze inspirací, nikoliv hlavním tematickým zdrojem. Nemalovala vlastní zážitky, ale používala různé metafory. Malby mají formu metafory. Probouzejí v divákovi různé sdružování představ a obrazotvornost. Používala k tomu různé kombinace barev či tvarů, hádanky. Byla také ovlivněna artificialismem, což je malířský styl, který je založený na různých myšlenkových spojeních. U Toyen to byly její fantazie, city, smyslová působení spojené s již poznaným nebo naopak pouze s vysněným. Jsou beztvaré a nejsou umístěné v prostoru ani v čase. Pomocí artificialismu objevuje nepoznané, fantastické a dosud neviděné světy. Také vnější podněty z okolního světa u ní podporovaly nové představy a zvláštní vnitřní pocity. Tvorba Toyen postupně dospěla až k zobrazování tajemných předmětů a dosud neviděné tvary jsou odrazem jejích nevědomých procesů a fantazií. (viz. Přílohy I., obr. 20) Při prvním pohledu tyto obrazy působí na diváka velice úzkostným dojmem. Zobrazovala halucinace a iluze.⁵⁰ V obrazech Toyen se často objevují přeludy, obludy, vidiny, strašidla či neurčité tváře.

⁴⁸ [Srov.] BYDŽOVSKÁ, Lenka. *Jindřich Štýrský*. Praha: Argo, 2007

⁴⁹ [Srov.] ŠTÝRSKÝ, Jindřich. *Sny 1925 - 1940*. Praha: Argo, 2003. str. 119 – 131

⁵⁰ [Srov.] BYDŽOVSKÁ, Lenka. *Český surrealismus 1929 - 1953*. Praha: Argo, 1996, str. 32 – 34

V řadě jmenovaných surrealistů nesmí chybět ani Čech **Karel Teige**. Vnímá surrealismus jako neuvěřitelné, nepochopitelné umění, které se opírá o nevědomí a lidské nitro v souladu s milostnými tužbami. Vytvářel koláže, do kterých vkládal vlastní pocity a zážitky. Staly se jeho osobním zápisníkem. Ovlivnily jej asociace a přenesené významy. Jsou označeny jako bdělé sny ovlivněny sexuálními tužbami a depresemi.⁵¹ Zajímal se o nevědomé podněty a nechával se často unést svou fantazií. Například v jeho kolážích si můžeme povšimnout jeho jedinečných myšlenkových pochodů. I ty byly často ovlivněny sexuálním podtextem.

Za zmínku jistě stojí olejomalba francouzského malíře **Eugène Henriho Paula Gauguina** s názvem **The little one is dreaming**. (viz. Přílohy I., obr. 21) Na plátně můžeme spatřit spící holčičku, nad kterou se vznáší černí ptáci. Podle popisu dánského muzea Ordrupgaard se jedná o noční můru této malé dívky, v níž ptáci symbolizují strach a smrt. Při pohledu na pravou stranu postele si můžeme povšimnout figurky šaška, který má při bližším zkoumání v obličeji velice děsivý výraz. I tento detail poukazuje na strašidelné obsahy dětských snů. Ve své tvorbě se často zabýval tématy snění a smrti, které ho po celý život zajímaly a fascinovaly.⁵² Toto téma kombinoval s motivy z Tahity, které pro něj představovaly panenskou čistotu jejich kultury. Zobrazoval především tahitské snící ženy. Tyto obrazy jsou plné barev a působí na diváka veselým dojmem.

Také francouzský malíř **Henri Julien Félix Rousseau** byl spojován se snem. Jeho obrazy byly plné barevné exotické krajiny, květin a zvířat z džungle. Tyto obrazy však vycházely pouze z jeho fantazie, protože do těchto míst nikdy nevycestoval. Na obraze s názvem **The Dream** se nachází nahá žena ležící na hnědé pohovce. (viz. Přílohy I., obr. 22) V pozadí můžeme spatřit snově barevné květy, rostliny a stromy, ptáky, lvy, slony, opice a osobu hrající na barevnou flétnu. Divák je nucen se do díla zadívat, aby v něm všechna ukrytá tajemství odhalil. Tato žena se však podle autora nenachází v džungli, ale pravděpodobně je doma a o jejích krásách jenom sní.⁵³ Jedná se o jeden z jeho nejvýraznějších olejomalb. Jeho obrazy jsou plné imaginárních krajin, protikladů a skrytých symbolů. K obrazu byla později napsána báseň, která obsah vysvětlovala.

⁵¹ [Srov.] MICHALOVÁ, Rea. *Karel Teige*. Praha: KANT, 2016.str. 26, 27

⁵² [Srov.] Autor neznámý. GAUGUIN: THE LITTLE ONE IS DREAMING. *ORDRUPGAARD* [online]. Dánsko: Dánské Muzeum Ordrupgaard [cit. 2021-04-18]. Dostupné z: https://ordrupgaard.dk/en/portfolio_page/gauguin-the-little-one-is-dreaming/

⁵³ [Srov.] Henri Rousseau. *National Gallery of Art* [online]. Washington D.C.: National Gallery of Art, 2021 [cit. 2021-04-18]. Dostupné z: https://www.nga.gov/features/slideshows/henri-rousseau.html#slide_1

Katalánský malíř **Joan Miró** je dalším vhodným představitelem. V létě po roce 1925 vytvořil obraz s názvem „**This is colour of my dream**“, který je zcela odlišný od všech ostatních. (viz. Přílohy I., obr. 23) Plátno obrazu je z větší části prázdné, pouze v pravém dolním rohu se nachází modrá inkoustová skvrna, pod níž je úhledným písmem vepsán název obrazu. Toto zobrazení umožní divákovi pracovat se svou fantazií a představivostí. Zde má prostor přemýšlet, co modrá skvrna na obraze vyjadřuje a znamená.⁵⁴ Můžeme tedy předpokládat, že sny Joana Miróa byly tedy pravděpodobně zbarveny do modra.

Dalším moderním umělcem je **Jan Švankmajer**. Sen byl pro něj velkou inspirací. Často zmiňuje kontrast mezi snovým světem a opravdovým světem. Vytvořil několik instalací a koláží, ve kterých si můžeme všimnout podivných a znepokojivých elementů. Ty naznačují přechod ze spánku do bdění, tedy pomyslnou plentu mezi vědomím a nevědomím. Podle jeho názoru jsou tyto dvě sféry v lidském životě nezanedbatelné a stejně důležité.⁵⁵ Zabýval se také filmovou tvorbou. Děj jeho filmu *Přežít svůj život* probíhá z velké části ve snu. Byl inspirován konkrétním snem samotného autora. Stejně tak filmové zpracování *Něco z Alenky* se celé promítá ve spánku malé dívenky. (viz. Přílohy I., obr. 24) Nechal se ovlivnit analýzou Sigmunda Freuda. Jeho instalace jsou velice zvláštní a působí podivným dojmem.

2.3 Snová témata v současné výtvarné kultuře

V poslední podkapitole si představíme současné autory, kteří využívají a rozvíjejí přímou snovou obraznost, či obraznost sny evokující, v době postmoderní a současné.

Specifické místo na poli současné výtvarné scény má německý malíř **Neo Rauch**. Zabývá se aktivně procesy, které se ukrývají v nevědomí. Je jimi fascinován a ovlivněn. Jeho obrazy jsou na první pohled plné tajů a symboliky. Jeho tvorba má tedy jasný charakter snu. Sám autor je přesvědčen, že po probuzení sen pokračuje dále v reálném světě a on ho tak dokáže zobrazit na plátno. V jeho obrazech se objevují různé nesmyslné věci i různá prostředí, které zobrazují nelogičnost ve snu.⁵⁶ Ty nesou různé symboly a jsou ovlivněny novodobou kulturou a technologiemi. Podle jeho označení jsou sny magické a mystické. V obrazech se objevují

⁵⁴ [Srov.] Foto: *This is the Color of My Dreams*. *TheMet* [online]. New York: Metropolitní muzeum umění, 2021, 2000 - 2021 [cit. 2021-04-17]. Dostupné z: <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/492701>

⁵⁵ [Srov.] ŠVANKMAJER, Jan. *Jan Švankmajer*. V Řevnicích: Arbor vitae, 2012, str. 418

⁵⁶ [Srov.] Galerie Rudolfinum. *Galerie Rudolfinum* [online]. Praha, 2006, 2021 [cit. 2021-04-01]. Dostupné z: <https://www.galerierudolfinum.cz/cs/vystavy/archiv-vystav/neo-rauch-neue-rollen/>

zneklidňující postavy i nevysvětlitelné věci.⁵⁷ Jeho tvorba překypuje neobvyklým, mysteriózním nádechem. Zastával názor, že sny nechávají člověka vcházet do přítomnosti, minulosti i budoucnosti současně. (viz. Přílohy I., obr. 25)

Český ilustrátor **Adolf Born** by do řady umělců zabývajících se snem zapadl z důvodu řady kreseb na téma **Sen noci svatojánské**. (viz. Přílohy I., obr. 26) Vznikly jako ilustrace do knihy spisovatele Wiliama Shakespeara.⁵⁸ Na plátně můžeme vidět podivnou lidskou postavu držící v ruce klece s ptáky. I když se zdá obsah na první pohled nesmyslný, je v něm ukryto několik hádanek, které má divák za úkol rozluštit. Můžeme zde spatřit také znaky erotičnosti a vášně. Nakreslil ještě několik obrazů na snové téma. Vždy tvořil tak, aby barva nebyla tolik důležitá. Podřizoval ji totiž konečnému výsledku.

I **František Kobliha** je dalším českým umělcem, v jehož tvorbě nalezneme obrazy pojící se s nevědomými procesy během spánku. Byl ovlivněn kouzlem noci a nechal se unést svojí fantazií. Jeho tvorba byla ovlivněna díly Edgara Allana Poea. K nim také vytvořil několik litografií. Cyklus s názvem *Ženy mých snů* obsahuje řadu grafických listů, na kterých jsou vyobrazena nahá ženská těla. Za zmínku stojí jemné detaily každé postavy a jejich jemnost. Nádech erotičnosti a vášně doplňuje snaha zobrazit ženské tělo v celé její kráse a dokonalosti. Tyto ženy, jež vyobrazil, jej navštěvovaly ve snech. Na diváka působí jejich obrazy něžně. Snaží se vyobrazit niterné stavy své duše a propojit je se svojí fantazií.⁵⁹ Z jeho další tvorby bychom mohli zmínit dále **Hvězdný sen**, který také patří do jeho snové tvorby. Na obraze můžeme spatřit spící postavu, nad kterou se rozprostírá zářivé hvězdné nebe plné hvězd. (viz. Přílohy I., obr. 27)

V tvorbě české umělkyně **Kamily Ženaté** se hojně objevují motivy snů a snění. Jelikož se zabývá psychoterapií a pracuje s lidským nevědomím, snová tematika je pro ni velkým inspiračním zdrojem nejen pro její instalace, ale také pro tvorbu publikací. Vnímá sen jako oblast, která lze jen těžko vyjádřit slovy. Zajímá se o sny především z hlediska dalšího působení na náš život a vlivu na naši budoucnost. Za zmínku stojí její výstava instalací s názvem **Advokátka snů a emocí**. Ta proběhla za zdi Tereziánské věznice, kde v prostoru oživila sny tehdejších žen uvězněných právě v těchto místech za dob druhé světové války. Instalace nutí

⁵⁷ [Srov.] Juxtapoz. *Galerie Rudolfinum* [online]. NYC, 2019, 2019 [cit. 2021-04-01]. Dostupné z: <https://www.juxtapoz.com/news/magazine/features/neo-rauch-mechanic-of-dreams/>

⁵⁸ [Srov.] MALINA, Jaroslav. *Adolf Born*. Boskovice: Albert, 1995,, str. 66

⁵⁹ [Srov.] Neznámý František Kobliha. *Lidovky.cz* [online]. Praha: Arbor Vitae, 2019, 2019 [cit. 2021-04-01]. Dostupné z: https://www.lidovky.cz/kultura/neznamy-frantisek-kobliha-monografie-vraci-umelce-na-mapu-ceskeho-vytvarneho-umeni.A201113_102839_In_kultura_jto

diváka představovat si hrůzy tehdejší doby a naladit se na noční můry těchto žen.⁶⁰ Její tvorba je pochmurného rázu a vyvolává v pozorovateli zvláštní pocity. Z této výstavy je i fotografie instalace **Oplakávání**, která má evokovat slzy během již zmíněných nočních můr a prožitého strachu židovských žen. (viz. Přílohy I., obr. 28) Přestože v její tvorbě nenajdeme přímo konkrétní sny, její obrazy sny v několika aspektech připomínají právě kombinací časových a rozmanitých prostorových rovin, prolínání dějů a vypjatou emocionální stránkou.

Tvorba mladé umělkyně **Klára Sedlo** je zcela odlišná od ostatních autorů. Její malby reflektují vše, co viděla a prožila. S oblibou zobrazuje věci tak, jako by je viděly dětské oči. Při pohledu na ně vyvolávají různé druhy emocí. Její obrazy jsou plné skrytých znaků, symbolů a přinášejí děsivé pocity. Její výstava *Strachy* odkrývá noční můry malých holčiček. I když se zabývá vážnými tématy, její obrazy jsou plné barevnosti.⁶¹ Při bližším zkoumání můžeme rozeznat hračky, se kterými si děti běžně a často hrají. Ty mají za úkol rozeznat strach a smutek. Zde jsou le zobrazeny v pochmurných a strašidelných scénách. (viz. Přílohy I., obr. 29)

Český malíř **Josef Bolf** je mistrem temné a depresivní malby. V jeho dílech se objevují zvláštní tvorové, kteří jsou odrazem jeho dětských nočních můr. Tito děsiví tvorové promítají strach a deprese z každodenního dětského života do obsahu jeho obrazů. (viz. Přílohy I., obr. 30) Prostřednictvím nich přináší divákovi možnost nahlédnout do svých osobitých vzpomínek a snů.⁶²

Ze současné doby dále budeme jmenovat slovenskou umělkyni **Janu Želibskou**. Autorka, která s oblibou zobrazovala nahé ženské tělo a jejíž díla jsou plná sexuality a erotiky, vytvořila velice dechberoucí výtvarný cyklus s názvem **Ľudské sny**. (viz. Přílohy I., obr. 31) Obsahuje celkem pět černobílých grafik, které jsou plné různých výjevů, které jsme schopni ve snu spatřit.⁶³ Divák v nich může spatřit části lidského těla, předměty denní potřeby, symboly, zvířata, rostliny, které jsou zobrazeny v jedné velké kupě jeden na druhém. Jelikož k tomuto cyklu nebylo

⁶⁰ [Srov.] Kamila Ženatá - Advokátka snů a emocí. *E-newspeak.eu* [online]. Praha: WordPress, 2017, 2013 [cit. 2021-04-11]. Dostupné z: <http://www.e-newspeak.eu/kamila-zenata-advokatka-snu-a-emoci/>

⁶¹ [Srov.] Klára Sedlo. *Sedlo* [online]. Praha, 2020, 2020 [cit. 2021-04-11]. Dostupné z: https://www.klarasedlo.com/Stranky/O_mne.html

⁶² [Srov.] Artist. *Artlist — Centrum pro současné umění Praha* [online]. Praha: Josefína Frýbová, 2006 - 2020, 2020 [cit. 2021-04-11]. Dostupné z: <https://www.artlist.cz/josef-bolf-204/>

⁶³ [Srov.] BANZETOVÁ, Michaela. Jana Želibská. *Artlist — Centrum pro současné umění Praha* [online]. Praha: Nadace pro současné umění, 2006 - 2020, 2019 [cit. 2021-04-18]. Dostupné z: <https://www.artlist.cz/jana-zelibska-108716/>

možno nalézt žádné vysvětlující popisky, můžeme předpokládat, že obsah těchto výtvorů si každý divák smí vyložit po svém.

Česká výtvarná umělkyně **Adriena Šimotová** patří k důležitým osobnostem nové doby. Její dílo bylo ovlivněno událostmi z jejího osobního života. Po smrti syna a manžela promítala do své tvorby svůj žal a snažila se na plátno vyobrazit křehkost lidského života. Postupem času se v jejích dílech objevuje duchovno a abstrakce, odpoutává se od hmotných věcí a přechází k myšlenkovým procesům, které jsou velice podobné těm ve snu. Dostává se tedy do sféry prchavosti a nereálných tvarů.⁶⁴

Snažila se napodobit procesy odehrávající se v lidské duši. Její obrazy působí na diváka klidným a jemným dojmem a vytvářejí v něm zvláštní pocity klidu. S českým malířem a grafikem **Jiřím Šindlerem** spolupracovala na vydání krátké publikace s názvem **Sny**. (viz. Přílohy I, obr. 32) V ní je sepsáno několik jeho snů, které jsou doplněné o litografie, na kterých se Šimotová podílela.⁶⁵ V nich můžeme nalézt abstraktní výjevy, které svými světlými odstíny šedé a černé evokují v divákovi smutek.

Dalším jmenovaným je ilustrátor **František Štorm**. Ten se zabývá temnými věcmi v lidském životě, které se pokoušel nějakým způsobem zobrazit na plátno. Při pohledu na jeho práce na diváka dýchne mystično a strach. Jeho oblíbeným námětem se stala smrt a pekelné výjevy. Zúčastnil se výstavy *Sen ve snu*, kde se prezentoval děsivým obrazem **Havrana**, který byl namalován podle stejnojmenné povídky Edgara Allana Poea. (viz. Přílohy I., obr. 33) Přestože jeho obrazy nejsou přímo spojené se snovými procesy během spánku, děsivá atmosféra a zvláštní strašidelné postavy v jeho dílech připomínají noční můry. V divákovi zanechávají pocit nejistoty a strachu.

V řadě současných umělců zabývajících se snovými výjevy nechybí ani český umělec **Dominik Lang**. Mezi jeho nejvýznamnější úspěchy patří instalace **Spící město**, které bylo sestaveno z rozřezaných soch a několika kusů nábytku. (viz. Přílohy I., obr. 34) Touto tvorbou se podle svých slov pokusil vyrovnat se se svou minulostí a vztahem se svým otcem.⁶⁶

⁶⁴ [Srov.] RAIMANOVÁ, Ivona. Adriena Šimotová. *Artlist — Centrum pro současné umění Praha* [online]. Praha: Nadace pro současné umění, 2006 - 2020, 2015 [cit. 2021-04-18]. Dostupné z: <https://www.artlist.cz/adriena-simotova-934/>

⁶⁵ [Srov.] ŠINDLER, Jiří. *Sny*. Brno: Pavel Křepela, 2001.

⁶⁶ [Srov.] KRIŠKOVÁ, Zuzana. Dominik Lang. *Artlist — Centrum pro současné umění Praha* [online]. Praha: Nadace pro současné umění, 2006 - 2020, 2019 [cit. 2021-04-18]. Dostupné z: <https://www.artlist.cz/dominik-lang-1403/>

Při pohledu na jednotlivé objekty v nich můžeme spatřit téměř snový obraz s vypjatou atmosférou i silnou citovou rovinu.

3 Práce s tematikou snu a snění z pohledu současné výtvarné výchovy na 1. stupni ZŠ

V poslední teoretické kapitole se budeme zabývat výskytem tematiky se sny spojené v publikacích a příručkách vydaných pro učitele výtvarné výchovy na 1. stupni základních škol. Následně budeme rozebírat, jak vhodně sestavit lekci výtvarné výchovy z hlediska doporučených metod, postupů a cílů obsažených v Rámcovém vzdělávacího programu a didaktiky výtvarné výchovy. V poslední části této kapitoly zhodnotíme, jak lze námět snu ve výtvarné výchově funkčně uchopit.

3.1 Daná tematika v námětových příručkách a dalších zdrojích předmětu

Sen jako téma může být zajímavým podnětem jak pro samotné umělce, tak pro učitele 1. stupně základních škol. Ti často vyhledávají zajímavá a neotřelá témata pro netradiční práci se svými žáky, aby hodiny nebyly jednotvárné. Téma Sen a snění přináší široké možnosti a je možno jej uchopit různými způsoby. Jelikož každý živý organismus sní, je tento námět blízký téměř všem věkovým kategoriím. Dětské sny jsou jiné než sny dospělých. Jsou plné předmětů, hrdinů, zvířat, pohádkových postav a lidí. Je zajímavé, že obsahy snů jsou pro dětskou mysl mnohem lépe zapamatovatelné než pro dospělé. Proto je pro ně jednodušší se vyjádřit jejich obsah na papír. Často nám dávají zpětnou vazbu o stavu dětské psychiky. Zrcadlí se v nich mimo jiné i dětská trápení a starosti, které se mohou ukázat ve formě noční můr. Mladší žáci jsou schopni mnohem lépe pracovat se svou představivostí a obrazotvorností. Pedagog by měl být schopen zvážit, jak téma v hodině výtvarné výchovy uchopí, jaké si stanoví cíle a jaká rizika s sebou přináší použití vybraných materiálů. Výtvarné lekce by měly být pedagogem navrženy tak, aby vhodně stimulovaly žákovu obrazotvornost a vyhovovaly jeho potřebám. Vhodné je také zvážit úskalí, která se mohou objevit a promyslet jejich případná řešení.

V publikaci **Karly Cikánové** s názvem **Objevujte s námi tvar** se vyskytuje v sekci Jak nás příroda vymodelovala **Listování ve vlastní hlavě**. (viz. Přílohy II., obr. 1) Zde je představena lekce v praktické části, kde si žáci zkusí vytvořit svoji hlavu s několika barevnými strukturami,

kteře představují lidskou mysl.⁶⁷ Vzhledem k tomu, že sny se vytvářejí právě v myslí, je podle mého názoru tato aktivita velice vhodná k realizaci s žáky na toto téma. Jedná se spíše o trojrozměrnou tvorbu.

Dalším vhodným didaktickým materiálem je publikace **Malujte si s námi** od již zmiňované autorky **Karly Cikánové**. Zde se vyskytuje kapitola s názvem **Obrázky pocitů a nálad**, ve které přímo najdeme výtvarný námět **Malba snové krajiny**. Zde je přímo popsáno, jakým způsobem lze tuto lekci uchopit a jak mohou vypadat její výsledky. Zaměřuje se především na práci s barvami, které zde navozují iluzi něčeho známého, s čímž se divák již setkal. Objevují se zde náměty na tvorbu Zakleté krajiny pomocí koláže z odstínů černých a šedých papírů, Fantastické krajiny technikou rozpíjení barev, portrét Kouzelného dědečka symbolizujícího dobro a zlo technikou zuřivé malby s použitím světlých barev. Dalším nápadem v této příručce je hledání a objevování barev pro jemné snění pohádkových postav. (Viz. Přílohy II., obr 2, 3, 4)⁶⁸

V poslední publikaci **Karly Cikánové** s názvem **Tužkou, štětcem nebo myší** nalezneme při podrobnějším zkoumání jedno snové téma. Úkol zde nabádá žáky k nakreslení svého okřídleného koně Pegasa. Jelikož je toto zvíře z říše fantazie a v instrukcích mají žáci použít svět, který se nachází za zavřenýma očima v jejich fantazii.⁶⁹ Bylo by tedy možné tento námět zařadit do hodiny výtvarné výchovy inspirované snem. (viz. Přílohy II., obr. 5)

Vhodnou ukázkou práce s tematickou snu je soutěž pořádaná **Dobrovickým muzeem**. To vyhlásilo soutěž na téma **Můj barevný sen**.⁷⁰ S vybranými pracemi uspořádali velkou výstavu, jejichž výsledné výtvary jsou stále ke shlédnutí na jejich internetových stránkách. Můžeme zde nalézt velké množství prací, které by mohly být inspirací pro lekce na téma snu ve výtvarné výchově na 1. stupni základních škol. (Viz. Přílohy II., obr. 6 obr. 7, obr. 8)

Dalším vhodným didaktickým materiálem je internetová metodická řada **Sny** na **educatall.com**. Obsahuje řadu zajímavých nápadů na práci s touto tematikou. Celá strana obsahuje širokou řadu nápadů na hraní rolí, konstrukční úlohy, jazykové dovednosti a tělovýchovné chvílky, které vždy pojí téma snu a lze je použít jako dlouhodobou tematickou práci napříč všemi předměty. Přínosný je přesný popis aktivit. I přesto, že jsou některé náměty na tvorbu spíše na pracovní

⁶⁷ [Srov.] CIKÁNOVÁ, Karla. *Objevujte s námi tvar*. Praha: Aventinum, 1995, str. 62

⁶⁸ [Srov.] CIKÁNOVÁ, Karla. *Malujte si s námi*. Praha: Aventinum, 1996, str. 25 - 28

⁶⁹ [Srov.] CIKÁNOVÁ, Karla. *Tužkou, štětcem nebo myší*. Praha: Aventinum, 1998, str. 75

⁷⁰[Srov.] Můj barevný sen. *SZUŠ Škola pro radost* [online]. Praha, 2020, 2019 [cit. 2021-04-01]. Dostupné z: <http://www.pro-radost.cz/fotogalerie/detail/217>

činnosti, nalezneme zde v části Umění a řemesla i náměty na čistě výtvarnou tvorbu. Tato část nabízí návrhy na kresbu vlastního snu, tvorbu monstra ze svých nočních můr, koláže věcí obsažených ve snu nebo inverzní kresbu noční oblohy. Dále nabízí pohybovou aktivitu založenou na happeningu se světlem, při kterém děti kreslí ve tmě pomocí baterek či světélek.⁷¹ Tento portál je vhodnou ukázkou, jak je možné toto nelehké téma uchopit s mladšími žáky na základní škole a jak vhodně propojit mezipředmětové vztahy.

Blog s inspiracemi k táborovým aktivitám je poslední vhodnou ukázkou práce. Zde je publikována lekce s názvem **Dream Catcher**.⁷² Je zde interpretována tvorba lapače snů pro všechny věkové kategorie. Použitou technikou je zde rozpíjení barev na pozadí s kresbou tuší samotného lapače, který je dozdobený barevnými fixami. Působivá je originalita každého výtvaru. (Viz. Přílohy II., obr. 9, obr. 10)

Vhodným příkladem pro použití v rámci tématu Sny a snění je webový portál **Art lessons for kids**. Zde je popsána lekce výtvarné výchovy inspirovaná obrazem *The dream* od umělce Marca Chagalla.⁷³ Autor v tomto díle zobrazuje osobu letící nad budovami a domy. Web obsahuje soubor několika výtvarů žáků 2. ročníků, kteří měli za úkol zobrazit sami sebe letící nad různými budovami. Za vhodnou techniku zde byly vybrány olejové pastely a vodové barvy na pozadí. (viz. Přílohy II., obr. 11, 12)

Jako velice povedený hodnotím projekt **Nicolý Conville** z internetové stránky **Home beautiful**. Skupina designerů požádaly několik dětí různého věku, aby jim namalovali domy a úkryty ze svých snů, které by si doopravdy přáli mít na své zahradě. Designéři poté jejich obrázky převedli do reálných návrhů a vznikly opravdu neskutečné výtvary. Na webu se nachází ukázky nejpovedenějších z nich. Kresba či malba vysněných míst se ideálně hodí do hodin výtvarné výchovy pro žáky všech věkových kategorií. (viz. Přílohy II., obr. 13, 14)⁷⁴

⁷¹ [Srov.] Dreams. *Educata11* [online]. Gatineau, 2016, 2019 [cit. 2021-04-01]. Dostupné z: <https://www.educata11.com/page/339/Dreams.html>

⁷² [Srov.] Native American Art Camp. *Drip drip* [online]. USA, 2020, 2020 [cit. 2021-04-01]. Dostupné z: <https://dripdripsplattersplash.blogspot.com/2016/07/native-american-art-camp-pt-2.html>

⁷³ [Srov.] Art lessons for kids. *Chagall Inspired Dreaming in Grade Two* [online]. Word Press, 2010, 2010 [cit. 2021-04-01]. Dostupné z: <https://artlessonsforkids.me/2010/05/17/chagall-inspired-dreaming-in-grade-two/>

⁷⁴ [Srov.] Nicola Conville. Kids 'dream backyard' designs are brought to life. *Home beautiful* [online]. Australia, 2020 [cit. 2021-04-18]. Dostupné z: <https://www.homebeautiful.com.au/kids-dream-backyard-designs-are-brought-to-life>

Další vhodnou ukázkou je internetová stránka **Samanthy Bell**. Obsahuje spoustu námětů pro práci se sny. Pod heslem „dream“ zde nalezneme řadu nápadů do lekcí výtvarné výchovy. S žáky si můžeme vybrat z námětů: Sen, který se mi zdál, Mé vysněné auto, Mé vysněné zvíře nebo Vysněný vesmír. Všechny tyto náměty jsou vhodnou inspirací pro pedagogy, kteří chtějí použít ve svých hodinách neobvyklé téma.⁷⁵

Poslední vhodnou ukázkou, kterou zde zmíním, je kresba vysněného a imaginativního světa. Tento námět je k nalezení na stránce s názvem **Partful Parent**. Je zde podrobně popsána tvorba již zmíněného vysněného světa na plexisklo. Malba barevnými fixami je zde doplněná o fotografie, nálepky, obrázky, které si žáci mohou do svého výtvaru vhodně zakomponovat. (viz. Přílohy II., obr. 15)⁷⁶ Průhledné sklo nabízí různé možnosti, jak s ním pracovat. Můžeme použít i různé výtvarné prostředky. Tento nápad hodnotím jako velice inspirativní a kreativní.

3.2 Sen a snění z hlediska didaktiky výtvarné výchovy

Didaktika výtvarné výchovy nám dává obecný návod, jak s žáky během hodin výtvarné výchovy pracovat. Každý pedagog si musí před samotnou vyučovací hodinou sestavit přípravu, ve které zohlední vhodné typy vývrtných činností, formy výuky, rizika a cíle, kterých chce dosáhnout. V této kapitole si uvedeme, co jednotlivé činnosti znamenají a zda je možné v jejich rámci tematiku snu nebo snění uplatnit.⁷⁷

Ve výtvarné výchově máme různé **typy činností** rozdělených mj. podle vhodnosti pro různé věkové skupiny. Tyto činnosti dělíme do dvou hlavních skupin na **receptivní** a **produktivní**. **Receptivní činnosti** jsou nedílnou součástí předmětu výtvarná výchova. Seznamujeme v nich žáky s prostředím výtvarného umění. Výtvarná díla, umělecké směry, vybraní výtvarní umělci

⁷⁵ [Srov.] Samantha Bell. Dream. *Samantha Bell* [online]. NC: Art Starts, 2020 - 2021 [cit. 2021-04-18]. Dostupné z: <https://www.samanthasbell.com/?s=dream&submit=Search>

⁷⁶ [Srov.] Catalina Gutierrez. Dream Worlds: Imaginative Mixed Media Art for Kids. *Partful parent* [online]. Miami: Artful Media, 2020 [cit. 2021-04-18]. Dostupné z: <https://artfulparent.com/mixed-media-artwork/>

⁷⁷ [Srov.] MATYSKOVÁ, Věra. *Didaktika výtvarné výchovy pro učitelství 1. stupně ZŠ*. Brno: Masarykova univerzita, 1990

mohou žákům přinést vhodné podněty ke své vlastní tvorbě. Zařadit do výuky je vhodné zařadit také návštěvy výstav a muzeí, exkurze za architektonickými památkami či sezení s výtvarníky.

Produktivní činnosti jsou nejvíce zastoupeny ve školní výtvarné výchově. Jedná se v nich o vlastní tvorbu díla či artefaktu. Tyto činnosti dělíme dále na tři **celky**, sice na **plošnou tvorbu, trojrozměrnou tvorbu a intermediální akce**.

V plošné tvorbě se jedná se o výtvarné vyjádření na plochu. Patří mezi pedagogy nejvíce používanou na 1. stupni základních škol. Pojímá jak techniky klasické, tak techniky experimentační. **Prostorová tvorba** je tvorba různých objektů v prostoru. Je rozdělená na modelování, vytváření předmětů, výtvarné konstrukce a aranžmá v prostoru. Pomáhá rozvíjet myšlení v prostoru. V nižším školním věku zahrnuje i práci s modelínou a keramickou hlinou, která pomáhá rozvíjet jemnou motoriku ruky. Výsledkem **intermediální akce** není trvalé umělecké dílo jako takové. Jde o tvůrčí činnost, ve které je nejdůležitější zážitek. Je vytvářeno pomocí experimentace s různými předměty v přírodě nebo galerijním prostoru. Nejsou trvalé. Pokud bychom chtěli uchovat výsledek, musíme použít moderní technologie jako fotoaparát či kameru. S žáky na 1. stupni se tyto akce často nepoužívají.

Téma snu je možné zasadit jak do činností receptivních, tak produktivních.

Z **receptivních činností** je možné žáky seznámit s autory, které sen a nevědomé procesy v tvorbě inspirovaly. Vhodně jim můžeme představit především surrealisty, jejichž díla jsou na toto téma velice bohatá. V jejich dílech se často objevují zajímavé krajiny, neobvyklá zvířata či vyjádření pocitů, které by pro žáky mohly být vhodnou inspirací. Za vhodnou ukázkou děl inspirovaných sny pro děti na 1. stupni základních škol lze považovat především tvorbu Marca Chagalla, Henriho Rouseaua, Adolfa Borna, Františka Koblihy, Jany Želivské či Kláry Sedlo. Jejich díla jsou bohatá na snové výjevy, disponují barevností a neobsahují sexuální podtext či nahá lidská těla. Žáci v nich mohou nalézt také zvířata či předměty, které jsou jim známá. Vybrané obrazy lze využít jako formu hry. Žáci mohou s pomocí učitele hádat, co se v obraze nachází a co mohou jednotlivé komponenty symbolizovat a znamenat. Také sám pedagog si je schopen připravit podrobný výklad o zajímavém díle, které žákům během hodiny výtvarné výchovy zprostředkuje. Jednotlivé předměty či barvy mohou vyjadřovat zajímavé myšlenkové spoje autora, které nejsou žáci schopni sami rozklíčovat. Tyto skryté vzkazy je možné dále zobecnit a následně je vyhledávat i v ostatních dílech stejného nebo jiného autora. Některé z obrazů lze také propojit formou mezipředmětových vztahů. Například v obrazech Henriho Rouseau mohou žáci poznávat skrytá zvířata či rostliny.

Mimo jiné také děsivé výjevy a noční můry, které jsou také nedílnou součástí několika výtvorů již zmíněných umělců, by mohly být vhodným inspiračním zdrojem.

Produktivní činnosti jsou v tomto směru více flexibilní. Využít lze celou řadu námětů především v plošné tvorbě. Vhodné jsou techniky malby, kresby i koláže. Výše zmíněné autory lze použít jako inspirační zdroj pro samotnou tvorbu žáků, kdy je možné jejich výtvary různě napodobovat či interpretovat jejich obsah. V prostoru je možné vytvořit různorodé snové instalace s pomocí lehce dostupných materiálů. Zde se můžeme opřít například o Jana Švankmajera či Kamilu Ženatou, kteří se snovými instalacemi zabývali. Vhodné by bylo v prostoru zobrazit svůj vlastní sen pomocí připravených materiálů nebo ztvárnit společnými silami jeden vybraný sen. Do intermediálních akcí lze zasadit happening nebo výtvarné animace. S žáky je možno vyzkoušet happening na téma Ocitáme se ve snu. V zatažené třídě jsme schopni navodit téma snu, ve kterém se žáci budou pohybovat s použitím barevných světélek či baterek. Pro tuto činnost je vhodné použít dějové sny, nikoliv pouze obrazy autorů. U nich je sice možné vymyslet, jak se zachycená situace dále vyvíjela, ale lepší je pracovat s již určeným dějem. Vhodné by bylo, aby pedagog připravil děje snů, které se žáci pokusí společně ztvárnit.

Dále můžeme vymezit celkem 3 formy **výtvarných činností**, které nejčastěji používáme ve výuce na 1. stupni základních škol – **experimentace**, **imaginace** a **studium skutečnosti**.

V **experimentaci** se jedná o práci, ve které hlavní roli hraje pokus a neobvyklé způsoby práce s různými materiály a prostředky. Vhodné je zařazovat tento typ na úvod, kdy žáci neznají nástroje či techniky, které budeme používat. Prostřednictvím hry a prožitku si tuto techniku osvojí a rozvíjí se tak hlubina nevědomých zdrojů tvorby. **Imaginace** je založená na vybavení představ a předchozích vjemů v lidské mysli. Ty je možné samovolně obohacovat a přeměnit pomocí fantazie. Základem je vnímání okolního světa nebo vnitřní pocity člověka. Pomocí vzpomínek je pak zobrazíme na papír či plátno. Lze tedy říci, že se jedná o tvorbu z mysli. Snahou každého pedagoga je využít k tvorbě to, co už žáci dobře znají a dokážou si jednoduše vybavit. **Studium skutečnosti** je kresba podle předlohy, kterou vidí před sebou. Vždy sice přidají něco ze sebe, ale je založená na to, co oko vidí.⁷⁸ Pro práci se snovou tematikou tato forma výtvarné činnosti není ze své podstaty plně využitelná.

⁷⁸ HOSMAN, Zdeněk. *Didaktický skicář*. České Budějovice: Pedagogická fakulta, 2007, str. 21 – 58

Náměty v rámci tématu Sen a snění tedy logicky není možné realizovat prostřednictvím všech zmíněných typech výtvarných činností. Nejvíce je zastoupena výtvarná imaginace. Jelikož se sny odehrávají během spánku, před samotnou tvorbou je nutné si jejich obsah vybavit. Zařadit je možné také experimentaci, která zahrnuje hry s technikami a výtvarnými potřebami.

II. PROJEKTOVÁ ČÁST

4 Tematická řada „O snech a snění“

V této kapitole představím připravenou tematickou řadu **O snech a snění**, kterou jsem vytvořila v návaznosti na teoretickou část této práce. Tematická řada byla vytvořena v souladu s obsahem teoretické části. Mým cílem bylo přinést do hodin výtvarné výchovy zajímavé téma, se kterým se žáci dosud neseťkali. Očekávala jsem, že navržené lekce budou pro děti zábavné a budou se chtít neobvyklé tvorby aktivně zúčastnit. Jelikož jsem ve třídě působila již před začátkem realizace lekcí, znala jsem dobře možnosti žáků a jakým způsobem ostatní paní učitelky výtvarnou výchovu vyučují. Z důvodu nulové experimentace zařazené v již zmíněných hodinách bylo mým cílem vnést do hodin jiný způsob tvorby a motivace, který žáci dosud nevyzkoušeli. Dalším mým méně důležitým cílem bylo seznámit žáky s psychologickou rovinou, se kterou sny a snění souvisí a ukázat jim, co jejich sny mohou obsahovat a jak je lze společně interpretovat. Téma snu se zdálo vhodné a dobře uchopitelné vzhledem k věku žáků i k prostudovaným didaktickým materiálům, ve kterých se sny ve výtvarné výchově na 1. stupni objevovaly.

Projektová část byla vytvořena pro žáky z malotřídní základní a mateřské školy v Šebkovicích. Při výběru školy jsem se cíleně zaměřovala na menší školu se smíšenými ročníky v jedné třídě. Zajímaly mě rozdíly ve vnímavosti dětí a v jejich výsledných výtvorech. Po rozhovoru s třídní učitelkou jsem se dozvěděla, že žáci nejsou schopni příliš experimentovat s různými technikami a často vytváří velice podobná díla se svými spolužáky či učitelkou výtvarné výchovy. Velkou pozornost jsem tedy věnovala různorodým výtvarným technikám a možnostem volby během samotné tvorby. Dále jsem se zaměřovala na rozvoj tvořivých schopností žáků, originalitu, individualitu jejich výtvorů a schopnosti lehké analýzy obsahu vytvořených děl. Prostřednictvím výtvorů, které jsou zcela založené na zkušenostech a prožitcích žáků, jsem žáky chtěla přenést do světa psychologie a ukázat jim, jak je možné se sny pracovat a hledat v nich různé vzkazy vycházející z našeho nevědomí.

Vzhledem k vyhlášení nouzového stavu a uzavření základních škol během realizace této projektové části byla práce vedena netradičně během online výuky. Vyučovací hodiny přes platformu Microsoft Teams byly pro žáky 3. ročníku zajímavou formou tvorby a znamenaly pro ně určitý způsob relaxace během času strávených u online hodin. Součástí lekcí bylo i společné hodnocení a analýzy jednotlivých děl. Od žáků jsem si vždy poslechla komentář k jejich výtvoru a názor na smysl snu. Rozhodla jsem se použít snář, pomocí kterého jsme s dětmi hledali význam a tajné vzkazy našeho nevědomí.

4.1 Organizace a příprava tematické řady

Lekce byly navrženy pro 3. třídu základní školy Šebkovice. Ve třídě bylo celkem 7 žáků. Cílem těchto lekcí bylo uvést žáky do světa snů a spánku. Jelikož se se sny setkávají téměř častou noc, bylo pro ně toto téma blízké, a tedy i snadněji uchopitelné. V rámci hodin výtvarné výchovy se uskutečnilo 6 lekcí. Každá lekce disponovala jinou časovou dotací, metodami i použitými technikami. Z důvodu jedné hodiny v rozvrhu jsme nad některými výtvary společně s žáky strávili více času. Jednotlivé lekce na sebe logicky navazovaly. Online hodiny nebyly vždy ve stejný čas ani ve stejný den. Byly od sebe odděleny i více dní, proto bylo těžké se k předchozí práci vždy určitým způsobem vrátit. Každý žák doma disponoval jinými výtvarnými potřebami, proto jsou použity různorodé techniky. Uzavřeny byly také obchody, proto jsme místy museli improvizovat.

V úvodní online hodině jsem žáky seznámila s tím, co nás čeká a jak budeme postupovat. Téma bylo pro některé z nich opravdu těžko uchopitelné. První lekce, která se týkala pěkného snu, trvala 90 minut. Měla za úkol naladit žáky na téma snu a naučit je namalovat obrázky vycházející z jejich vlastní hlavy. Pro některé žáky byla takto zadaná lekce složitě uchopitelná. Zvolené techniky však byly žákům známé a nebyl s nimi žádný problém. Menší problém měla děvčata, která navštěvují výtvarné kroužky, zatímco ostatním zapojení do procesu trvalo déle.

Druhá lekce, která se týkala zlého snu, byla dotována taktéž na 90 minut. Pro žáky bylo jednoduché zlý sen ztvárnit. Zvláště pro chlapce bylo toto téma opravdu lákavé. Průběh byl mnohem jednodušší než v minulé lekci. Jelikož byly použity stejné techniky, jako u předchozí tvorby, nebylo potřeba věnovat jí více času.

Třetí lekce byla věnována tvorbě podobizny paní Snění. Byla dotována 90 minutami. Zvolila jsem skupinovou práci a netradiční techniku obtiskování věcí, které se nacházejí okolo nás. Pouze tato hodina byla realizována ve třídě během otevření školy po vánočních prázdninách. Jak jsem již předpokládala, chlapci nebyli ochotní ženskou postavu vytvářet. Po společné domluvě vytvořili pána Snění, což pro ně bylo bližší. I přesto, že jsme byli nuceni mít na obličej roušky, probíhalo vše naprosto standartně.

Čtvrtá lekce byla realizována znovu během online hodiny přes Microsoft Teams. Žáci si vytvořili vlastní snáře, které si následně položili ke svým postelím. Vysvětlili jsme si, k čemu se používají a jak si do nich budou své sny zaznamenávat. Techniku jsem nechala zcela na nich, jelikož každý měl doma k dispozici různé prostředky.

4.2 Realizace výtvarné řady

4.2.1 Lekce první: Můj pěkný sen

- **Výtvarná činnost:** imaginace
- **Technika:** malba vodovkami či prašnými pastely na bílou čtvrtku
- **Časová dotace:** 90 minut
- **Pomůcky:** vodovky, štětce, papír formátu A4, prašné pastely

Příběh na úvodní motivaci

Dnes v noci se mi stalo něco podivného. Šla jsem si lehnout do postele a zakryla se peřinou až po bradu. Zavřela jsem oči a brzy usnula. Z ničeho nic jsem uslyšela jakýsi chichot. Najednou mě něco polechtalo na palci u nohy! Co to bylo? Potichouнку se to zasmálo a polechtalo mě to na druhé noze. Proletělo mi to pod nosem. HmMMM, vonělo to jako cukrová vata. Otevřela jsem jedno oko a potajmu hledala toho podivného chichotálka. Usadil se mi na peřině a zářil jako zlaté sluníčko. Opatrně jsem rukou zašátrala po sklenici od vody a rychle to chichotající sluníčko zaklopila. Prozkoumala jsem, co jsem to vlastně chytila. A byl to opravdu on! Krásný sen. Pro jistotu jsem ho zavíčkovala a tady ho mám. Ještě tu noc se mi zdálo o té nejlepší zmrzlině, dortech, lesních vílách a moři plných barevných rybiček. Jaký krásný sen se zdál naposledy vám? Zavřete oči a zkuste si ho představit. Co se v něm odehrálo? Kdo ve snu byl? Váš nejkrásnější sen si teď společně namalujeme. K dispozici máte obdélníkový papír s již připravenými okénky. Ty představují jednotlivé obrazy ve snu. Fungují jako komiks. Postupně namalujte, co se ve vašem snu odehrálo.

Cíle

Cílem hodiny bylo osvojit si imaginativní tvorbu s použitím různých technik, vyplnit celou plochu výkresu barvou a využití vhodné kombinace barev vzhledem zadání.

Popis průběhu činnosti

V úvodu hodiny jsme si společně popovídali o tom, co je to sen. S žáky jsme si vymezili, jak se vyznačuje hezký sen. Jaké barvy na něj můžeme použít? Jako motivaci jsem přečetla svůj vymyšlený příběh a nechala děti samostatně pracovat. Během práce jsme rozváděli diskuze o různých snech a porovnávali, zda se některé z nich shodovali. Vymýšleli jsme, co konkrétní činnosti a věci mohly znamenat. V závěru hodiny jsme s dětmi jejich výsledné

výtvary zkonultovali a vyhodnotili. Každý promluvil o obsahu svého výtvoru a vysvětlil, co na čtvrtku zobrazil. Hodnotili jsme jak průběh celé hodiny, tak originalitu tvorby i zaplnění celé plochy barvou.

Reflexe činnosti

I když s sebou online výuka nese řadu problémů a komplikací, vnímala jsem výtvarné hodiny jako zpestření. S žáky jsme se spojovali po domluvě s jejich třídní učitelkou maximálně na 90 minut, abychom nepřekročili časovou kapacitu výuky. Překvapilo mě, jak byli žáci sdílní a jak každý z nich na své sny nahlíží. Žáků je v této skupině málo, proto byl dostatek prostoru pro konzultace prací. Žačkám, které navštěvují výtvarné lekce, šlo uchopit toto nekonkrétní téma lépe než ostatním. Jejich výtvary jsem z důvodu čistoty práce a velice překvapivého výsledku zařadila do této práce. Zaujalo mě, že nahlíží na sny například jako na barevné bubliny či barevnou hmotu roztahující se do různých rozměrů. Je zajímavé, že přes nízký věk žáků měly obrazy ve skrze abstraktní charakter. Některé výtvary byly bohužel nepoužitelné. Mínusem bylo především spojení na dálku, kvůli kterému jsem nemohla průběh lekce korigovat tak, jak by bylo možné během klasických hodin. Přesto jsem byla s jejich prací spokojená.

4.2.2 Lekce druhá: Špatný sen

- **Výtvarná činnost:** imaginace
- **Technika:** malba vodovkami či prašnými pastely na čtvrtku velikosti A4
- **Časová dotace:** 90 minut
- **Pomůcky:** prašné pastely, vodovky, papír formátu A4, štětce

Motivace příběhem

Včera jsem se jako každý večer ukládala ke spánku. Moc jsem se těšila na další krásný sen. Zakryla jsem se tedy peřinou až po bradu, načechrala si polštáře a zavřela oči. Jenže co to? Něco mě kouslo do palce. Au! Zatahalo mě to za vlasy, zastudilo za uchem a prolétlo kolem nosu. No fuj! Smrdělo to jako shnilé brambory. Stejně jako před pár dny jsem rukou nahmatala již připravenou sklenici na pěkné sny a se zatajeným dechem čekala, dokud mi ta potvůrka nepřistane na peřině. Najednou jsem ho ucítila. Studil i přes moji puntíkatou peřinu. Na nic jsem nečekala a šup! Černá, chlupatá potvůrka byla chycená ve sklenici. Když jsem si ji prohlížela, vyplázla

na mě červený jazyk. Tu noc se mi po boku příšerky zdály samé ošklivé sny o upírech, temných sklepech a obrovských pavoucích. A tady potvrzku mám. Už se vám někdy zdál zlý sen? O čem byl? Jaký jste měli pocit, když jste se probudili? Zavřete oči a zkuste si ho představit. Zkusíme si ho společně nakreslit. Před sebou máte obdélníkový papír s připravenými okénky jako v minulé lekci.

Cíle

Osvojit si imaginativní tvorbu s použitím vodových barev či prašných pastelů. Vyplnit celou plochu výkresu barvou. Vhodná kombinace barev vzhledem zadání.

Popis průběhu činnosti

V úvodu hodiny jsme si stejně jako v minulé hodině společně připomněli minulou lekci. Navázali jsme na nové téma a rozvedli diskuzi o zlém snu a nočních můrách. Jaké barvy na něj můžeme použít? Co se v takovém snu obvykle objevuje? Jako motivaci jsem přečetla svůj vymyšlený příběh a nechala děti opět samostatně pracovat. V závěru hodiny jsme s žáky jejich výsledné výtvary zkonultovali a vyhodnotili. Každý promluvil o obsahu svého výtvaru. Hodnotili jsme jak průběh celé hodiny, tak originalitu tvorby i zaplnění celé plochy barvou

Reflexe hodiny

Tato hodina navázala na předchozí téma s pěkným snem. Trvala opět 90 minut. Diskuze o nočních můrách a zlých snech, které žáky straší ve spánku, byla pochmurnějšího rázu. Obvykle se v jejich snech objevují stejné či podobné motivy ve formě dívajících se očí, padání do propastí a dlouhých prstů s drápy. Během hodnocení každý představil svůj sen a vysvětlil, co na papír zobrazil. Většina žáků zvolila prašné pastely, které poskytly možnost černou tmou stínovat a rozmazávat. Společně jsme prodiskutovali, co se v jejich snech obvykle vyskytuje a co by příznaky mohly znamenat. Tato lekce mě velice bavila a výsledné výtvary se mi opravdu líbily, i když se některé z nich od sebe příliš nelišily. Všichni žáci zaplnili plochu svojí malbou, což jsem hodnotila velice kladně. Také jsem ocenila jejich ochotu k práci.

4.2.3 Lekce třetí: Paní Snění

- **Výtvarná činnost:** experimentace - obtiskování věcí z našeho okolí na papír formátu A2
- **Pomůcky:** bublinková folie, kartáček na zuby, vatová tyčinka, houbička na nádobí, dno malé skleničky, gáza
- **Časová dotace:** 90 minut

Motivace příběhem

Tentokrát se mi bohužel žádný sen do mé sklenice nepodařilo ulovit. Byla jsem moc smutná, že vám nemám co donést. A pak se stalo něco zvláštního. Ve sklenici byl tento tajemný vzkaz: Dnes v noci jsem procházela svou velkou snovou říší. Až jste ulehli do svých postýlek a zavřeli svá očka, na hvězdném prachu jsem potichu slétla až k vám. Opatrně jsem oknem nahlédla do vašich pokojíčků a ujistila se, že opravdu spíte. A musím vás pochválit. Všichni jste už dávno putovali po mé říši snů. Mávla jsem tedy kouzelnou hůlkou a ocitla se na vašich polštářcích. Lehkým fouknutím jsem vám osladila spánek a dýchnutím vám poslala ten nejvoňavější sen. Nakonec jsem vás pohladila po tvářičce a zmizela.

Popis průběhu činnosti

Na úvod jsem žákům přečetla svůj příběh. Po přečtení jsme vedli rozhovor. Zkuste mi říci, od koho toto psaní mohlo být? Jaká asi Paní Snění je? Co má na sobě? Jaké má vlasy a oči? Žáci byli rozděleni do skupin a dostali k obtiskování všechen materiál. Vyzvala jsem je, aby si nejdříve vyzkoušeli, jaký vzorek jednotlivé kousky zanechávají na papíře. Poté začali samostatně ve skupinách pracovat a společnými silami paní Snů tvořit. K dispozici měli veliký formát, temperové barvy a plno věcí, které se daly použít na obtiskování.

Cíle

Osvojit si experimentační tvorbu a netradiční použití materiálů.

Reflexe hodiny:

Lekce se nám podařila uskutečnit ve školní třídě před dalším uzavřením naší školy. Měla disponovat 90 minutami. Z důvodu krátkých vyučovacích hodin jsme museli lekci urychlit. Byla uspořádána po domluvě s ochotnou paní učitelkou. Skupinovou práci bylo sice těžké zrealizovat z důvodu zákazu mísení skupin žáků a nařízených odstupů, ale nakonec se nám to ve vyvětrané třídě podařilo. Žáci se po dlouhé době rádi setkali a experimentační techniky je bavily. I tvorba na velký formát pro ně představovala něco nového a neznámého. Velice oceňuji ochotu k experimentaci s neznámými technikami a pozitivní přístup k práci. Žáci se dokázali domluvit a spolupracovat. Každý se na tvorbě nějakým způsobem podílel a vyzkoušel si všechny způsoby obtiskování. Z důvodu nedostatku barevných temper také kladně hodnotím pokusy o míchání různých odstínů barev, kterými naše třída v tento okamžik nedisponovala.

4.2.4 Lekce čtvrtá: Lapač snů

- **Výtvarná činnost:**
- **Pomůcky:** nůžky, barvy, karton, bavlnky, korálky, peříčka
- **Časová dotace:** 90 minut

Motivace příběhem

Tak dnes vám děti nesu ukázat něco překvapivého. Když jsem se ráno probudila, místo své sklenice na sny jsem našla tuto hromádku střípků a na ní tento vzkaz: OMLOUVÁM SE ZA ROZBYTOU SKLENICI NA VAŠE SNI. ZDE JSEM VÁM JAKO NÁHRADU ZANECHAL NÁVOD, JAK SI VYROBYT JEŠTĚ ÚČINĚJŠÍ LAPAČ SNŮ.

Popis průběhu činnosti

Na začátku hodiny jsem žákům přečetla motivační příběh. Rozvedli jsme rozhovor o tom, co je to lapač snů, k čemu slouží a kde se u nás objevil. Po úvodní části jsem žákům ukázala, jakým způsobem budou pracovat a co mohou použít při tvorbě lapače. Měli jsme na výběr několik množství ozdob, barevných kombinací i materiálů.

Postup:

1. Vezměte si kartonový čtverec a na něj kružítkem narýsujte dvě kružnice s poloměrem 15 cm a 12 cm. Vystříhněte ostrými nůžkami tak, aby vám vznikl úzký kroužek. Děrovačkou nebo nůžkami do něj vytlačte celkem 8 děr. Poté natřete neředěnou temperou.
2. Až budete mít hotovo, dírkami provlékejte provázek tak, jak se vám bude líbit. Konec pak pořádně připevněte.
3. Spodními dírkami provlečte delší provázky, které ozdobte peříčky a korálky.
4. Dírky můžeme také zalepit korálky nebo peříčky
5. Dobrou noc a šťastné lapání!

Cíle

Osvojit si vhodnou kombinaci různých materiálů.

Reflexe hodiny:

Lekce byla po uzavření školy z důvodu nakažené třídy znovu realizována online formou. S žáky jsme se setkali v aplikaci Microsoft Teams po domluvě s paní učitelkou. Průběh lekce byl složitější než předešlé lekce. Jelikož je každý žák jinak rychlý, bylo potřeba postup práce neustále několikrát opakovat. Vzhledem k nízkému věku žáků by byla potřeba drobná pomoc během lekce, která na dálku bohužel nebyla možná. Určité činnosti pro ně byly poměrně složité. S odstupem času hodnotím tuto lekci jako spíše lekci pracovních činností než výtvarné výchovy. Vytváření lapače snů bylo pro žáky něco nového a jsem opravdu ráda, že jsme si společně mohli tuto lekci vyzkoušet. Každý si svůj vlastní lapač snů uschoval a chytal na ně sny do svého snáře, který jsme měli v plánu vytvořit v další lekci. Výsledné výtvary nedosahují takové kvality, jak jsem předpokládala. Kladně jsem však hodnotila průběh celé lekce a pracovní nasazení.

4.2.5 Lekce pátá: Můj snář

- **Výtvarná činnost:** imaginace, experimentace
- **Pomůcky:** 5 listů papíru A4, fixy, tempery, pastelky, voskovky, nůžky, sešívačka
- **Časová dotace:** 60 minut

Popis činnosti

Jelikož jsme si v minulé lekci vytvořili lapač snů, tak mě napadlo, že bychom si dnes mohli navrhnout vlastní snář. Do něj si můžete zapisovat lapené sny, abyste je nezapomněli a mohli se pak o ně podělit se svými kamarády, rodiči nebo se mnou, popřípadě zjistit, zda se vám nějaký sen nevrací a nesnaží se vám něco říci.

Popis průběhu činnosti

S žáky 3. ročníku jsme si společně naplánovali schůzku na Microsoft Teams. Po vyřešení komplikací s připojením jsme lekci započali. Na úvod jsme si připomněli, co jsme dosud vytvořili. Každého jsme se zeptala, co se jim naposledy zdálo. Vysvětlila jsem žákům, že aby se sny nezapomínali hned po usnutí, je vhodné si je po probuzení ihned někde zapsat. Ale kam? K tomu slouží snáře. Popovídali jsme si, co to snáře jsou a co se v nich obvykle nachází. Navrhla jsem, abychom si společně takový snář vytvořili. Společnými silami jsme ozdobili vnější vazbu snáře. Nechala jsem žáky, aby si tvořili podle vlastní fantazie a použili materiály, které mají doma dostupné. S mým drobným řízením na dálku si každý vytvořil desky podle svého uvážení. Žáky jsem požádala, aby se tvořili podobným způsobem jako sny v předchozích lekcích. Při tvorbě si mohou vzpomenout na to, co se jim zdá a nějaký obraz z jejich nejlepšího snu zobrazili. Chtěla jsem, aby tvorba byla více abstraktní. Nakonec jsme sešíváčkou sepnuli pár přeložených papírů A4 a do desek vložili. Ty jsme umístili i s psací potřebou na noční stolek.

Reflexe hodiny

Na lekci jsme měli pouze omezené množství času a někteří žáci svoje snáře dokončovali i po uplynutí naší smluvené doby. Jelikož jsem jim nechala více prostoru, byla lekce vedena pohodou formou a působila velice uvolněným dojmem. Během tvorby jsme poslouchali snovou muziku a diskutovali o tom, jak se snáře budou používat a co do nich žáci mohou zapisovat. Ukázali jsme si také nejstarší snář Vavřince z Březové, který je plný hesel. Některé sny jsme se pokusili na základě jeho snáře analyzovat. Dospěli jsme k velice zajímavým a šokujícím závěrům.

4.2.6 Lekce šestá: Mé snové zvíře

- **Výtvarná činnost:** koláž na tvrdý papír
- **Pomůcky:** tempery, voda, kelímky, sůl, nůžky, knížky, lepidlo
- **Časová dotace:** 90 minut

Zadání

Dnes se společně trochu pobavíme a vytvoříme si neobvyklé snové zvíře. Objevilo se vám někdy ve snu nějaké zvláštní zvíře? Jak by takové neobvyklé zvíře mohlo vypadat? Nejprve si naředěnými temperami pomalujeme celý papír. Používejte hodně vody a barvy klidně míchejte podle své libosti. Až budete hotoví, posypte celý papír solí a nechte zaschnout. Do příští hodiny nám sůl vytvoří na papíře zajímavé pozadí.

V další hodině sůl společně odrolíme dlaní a zkusíme si toto zvíře vytvořit pomocí výstřižků z časopisů a obrázků z internetu.

Popis průběhu činnosti

Na začátku hodiny jsme si připomněli minulou lekci, ve které jsme vytvářeli snáře. Zavedli jsme diskuzi o tom, zda do nich už nějaké sny zapisují a co se jim zajímavého zdálo. Vrátili jsme se také k výkladům snů a zkusili si nějaké zapsané sny interpretovat a vysvětlit. Žáci pracovali většinu hodiny samostatně a snová zvířata vytvářeli na základě svých představ. Lepili je na už připravené pozadí z minulé hodiny.

Reflexe hodiny

Během této lekce jsme s žáky objevily kouzlo soli nasypané na mokré barvy. Pozorovali jsme, jak zajímavé výjevy sůl na papíře vytváří. Po uschnutí vypadalo pozadí jako z jiného světa a působilo mlžným dojmem.

Žákům jsem nachystala papíry s obrázky barevných i černobílých různých zvířat, které mohli skládat a libovolně vytvářet podivná zvířata. U této činnosti jsme se se žáky pobavili a zažili spoustu zábavy. Podle jejich fantazie vznikali opravdu legrační výjevy. Tato lekce byla poslední lekcí v řadě, proto jsme si společně všechny lekce znovu oživila a prošli naši společnou snovou cestu. Žákům jsem poděkovala za jejich ochotu a spolupráci na mé diplomové práci.

4.3 Zhodnocení realizace výtvarné řady

Po dokončení lekcí a získání výsledků nelze tematická řada označit za příliš úspěšnou. Očekávala jsem, že pro žáky bude toto téma snadno uchopitelné a tvorba výtvarné řady pro ně bude lákavá. Neochota starších žáků pracovat podle mých pokynů a vymyšlené motivace mě poměrně překvapila a zklamala. Po dokončení první a druhé lekce s žáky 5. ročníku jsem byla nucena své rozhodnutí změnit a do lekcí se po domluvě s paní ředitelkou rozhodla zařadit mladší žáky ze 3. ročníku. Důvodem neúspěchu těchto lekcí byl podle mého názoru zvyk pracovat podle přesných pokynů a zadání. S mladšími žáky byla práce mnohem snadnější.

Tvorba se sice zkomplikovala nařízením vlády, která přikázala ve všech školách distanční výuku. Žáci se naučili pracovat jinak, než byli dosud zvyklí. Vzhledem k složité pandemické situaci jsme společně s žáky nabyli mnoho zkušeností s tvorbou na dálku. Žáci získali znalosti z oblasti psychologie a práce se sny.

Pro žáky byla výuka na dálku složitější než prezenční výuka, ale neobvyklá organizace lekcí je naučila samostatné a individuální práci. Také improvizace s malým množstvím materiálů nám ukázala, že ne všechny obrázky musí být tvořeny stejným způsobem. Rozdílnost v nich se ukázala být přínosná jak pro žáky, tak pro učitele.

Žáci byli na konci každé lekce vedeni k společné reflexi výtvorů a zhodnocení práce své i ostatních. Přijímání kritiky a sebehodnocení můžeme považovat za důležité vzhledem k jejich budoucímu působení v životě. Přestože jsou některé výtvary méně povedené, než jsem původně očekávala, ochota žáků tvořit v rámci online hodin byla pro mou osobu velice potěšující. Neochotu starších žáků považuji sama pro sebe také za přínosnou. Bylo mi ukázáno, že ne vždy všechno vyjde tak, jak jsme si naplánovali. I když je pedagog na vyučovací hodinu pečlivě připraven, nemusí být výsledné výtvary takové kvality, jak zprvu očekával.

Závěr

Ve své práci jsem se zabývala sny a procesem snění a jejich aplikací tvůrčích činností ve výtvarné výchově. Mým cílem bylo zprostředkovat čtenáři náhled do světa snů a nastínit mu, kde všude se můžeme se sny setkat. Důležité bylo nastínit, co pojem snu znamená, s jakými typy se často setkáváme a nastínit důležité psychology a výtvarníky, kteří byli tématem snu natolik uchvázeni a inspirováni, že je promítli do svých děl a publikací.

Tato práce je především určena pro pedagogy na 1. stupni základních škol, kteří chtějí výtvarnou výchovu pojmout tematicky netradičním způsobem a nezabývat se pouze klasickými náměty. Nabízí pedagogům náhled do problematiky snů, psychologie snění a má za úkol poskytnout jim praktické náměty na hodiny výtvarné výchovy. Poskytuje jak teoretický základ, který je nezbytný ke správnému uchopení tématu snu ve vyučovacím procesu, tak náměty k projektové výuce na 1. stupni základních škol.

Žáci mladšího školního věku jsou zvyklí tvořit podle zadaných pravidel a vzniká často spousta stejných, popřípadě podobných výtvorů s vyučujícím dané hodiny nebo spolužáky ve třídě. Pro učitele výtvarné výchovy již není tak důležitý prožitek a objevování netradičních cest ve výtvarných činnostech, ale pouze tvorba výzdoby školy. Do výuky se často nezařazují experimentace s různými prostředky či materiály, které by do výuky vnesly netradičnost a daly prostor k individualitě žáků. Proto se mi nepodařilo s tématem snu uspět u starších žáků. Uvědoměním si této problematiky a náhled do netradičních způsobů tvorby obsažených v této práci by mohl být nápomocný při plánování výtvarných lekcí.

Projektová část práce „O snu a snění“ ukázala realizaci tematické řady ve výtvarné výchově na základní škole. Řada byla sestavena celkem ze 6 lekcí a uskutečněna nakonec s žáky 3. a 4. ročníku na základní škole v Šebkovicích. Situace byla ztížena vzhledem k situaci s pandemií koronaviru v České republice. V době realizace lekcí byly školy plošně uzavřeny a byla zavedena distanční výuka. S žáky jsme se touto situací nenechali zastrašit a pokusili se zrealizovat je netradičně prostřednictvím online výuky. Přes veškeré komplikace s připojením a nedostatkem času či prostředků jsme společně zvládli nějaké obrázky vytvořit. Žáci se během lekcí seznámili s různými výtvarnými technikami, pomůckami, netradičními materiály, ale i se způsoby vysvětlení a zachycení snů. Nastínila jsem také významné autory a psychology, se kterými by se žáci mohli během svého studia setkat, a kteří jsou podle mého uvážení stěžejní při práci se sny. Tyto lekce byly prvotně sestaveny pro starší žáky, u kterých jsem se setkala

s neochotou pracovat a pomoci mi projektovou řadu realizovat. Proto jsem po domluvě s paní ředitelkou zvolila mladší žáky.

Pomocí této práce se mi sice podařilo nastínit způsoby, jak je možné s tématem snu s žáky na 1. stupni pracovat, ale výsledky realizace není vhodné se motivovat z důvodu kolísavé kvality výtvorů. Doufám, že se mojí práci budou inspirovat další pedagogové z 1. stupně základních škol a výsledky tematické řady bude lepší než v mém případě. Téma snu můžeme s žáky použít jak v hodinách výtvarné výchovy, tak je lze propojit i s jinými hodinami.

V závěru práce bych ráda znovu poděkovala za ochotu žákům ze základní školy v Šebkovicích a paní ředitelce Mgr. Jitce Jelečkové, která mi i přes složitou pandemickou situaci umožnila lekce realizovat formou online výuky na úkor svých vlastních hodin.

Seznam použitých zdrojů

Monografické zdroje:

- ATKINSONOVÁ, Rita. Psychologie. 2. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-640-3, str. 205
- BEDNÁŘOVÁ, Jaroslava. Velký snář. Praha: Československý spisovatel, 2009. ISBN 978-80-87391-006
- BYDŽOVSKÁ, Lenka. Český surrealismus 1929 - 1953. Praha: Argo, 1996. ISBN 80-7203-011-6. str. 32 – 34
- BYDŽOVSKÁ, Lenka. Jindřich Štýrský. Praha: Argo, 2007. ISBN 978-80-7203-952-4
- CIKÁNOVÁ, Karla. Malujte si s námi. Praha: Aventinum, 1996. ISBN 80-85277-84-0, str. 25 – 28
- CIKÁNOVÁ, Karla. Objevujte s námi tvar. Praha: Aventinum, 1995. ISBN 80-7151-732-1, str. 62
- CIKÁNOVÁ, Karla. Tužkou, štětcem nebo myší. Praha: Aventinum, 1998. ISBN ISBN 80-7151-031-9.
- ČERNOUŠEK, Michal. Sen a snění. 2. Praha: Horizont, 2003. ISBN 40-057-88, str. 57-60
- DOMMHOF, G. William. The mystique of dreams. London: University of California Press, 1958. ISBN 978-0520060210
- FREUD, Sigmund. Výklad snů. 3. Pelhřimov: Nová tiskárna, 1997. ISBN 80-7415-010-0, str. 48 – 52 Začátek formuláře
- GALOP, David. Aristotle: On sleep and dreams. United Kingdom: Oxford books, 1996. ISBN 978 - 0 - 85668 - 675 – 7, str. 1 - 8 Začátek formuláře
- HAGEN, Rose-Marie. Francisco Goya. Praha: Slovart, 2004. ISBN 80-7209-571-4, str. 31 - 35
- HILMAN, James. Sny a podsvětí. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-301-3, str. 12 – 25
- HOSMAN, Zdeněk. Didaktický skicář. České Budějovice: Pedagogická fakulta, 2007. ISBN 978-80-7394-001-0., str. 21 – 58
- JUNG, Carl Gustav. Snové symboly individuálního procesu: Úvod do nábožensko - psychologické problematiky alchymie. 3. Brno: Tomáše Janečka, 1999. ISBN 80-85880-19-9, str. 55 – 62
- JUNG, Carl Gustav. Výbor z díla I.: Základní otázky analytické psychologie a psychoterapie v praxi. 3. Brno: Tomáše Janečka, 1995. ISBN 3-530-40780-I, 135 – 148
- JUNG, Carl Gustav. Vzpomínky, sny, myšlenky C.G. Junga. Brno: Atlantis, 1998. ISBN 80-7108-178-7.
- KLEMPERA, Josef. Český snář. Praha: Ts Bohemians, 1990. ISBN 80-900100-5-9
- KOPECKÝ, Milan. Snář aneb Vykladatel snův podle kterého i v loterii štěstí svého okusiti. Brno: Blok, 1994. ISBN 80-7029-096-X.

- KULKA, Jiří. Psychologie umění. Praha: Grada, 2008. ISBN 978-80-247-2329-7.
- LAMAČ, Miroslav. Edvard Much. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury a umění, 1961. ISBN Signatura: I 160082, str- 34 - 38
- MALINA, Jaroslav. Adolf Born. Boskovice: Albert, 1995. ISBN 80-85834-13-8, str. 66
- MATYSKOVÁ, Věra. Didaktika výtvarné výchovy pro učitelství 1. stupně ZŠ. Brno: Masarykova univerzita, 1990. ISBN 80-210-0160-7.
- MCNAMARA, Patrick. The neuroscience of sleep and dreams. New York: Cambridge university Press, 2019. ISBN 978-1316629741
- MICHALOVÁ, Rea. Karel Teige. Praha: KANT, 2016. ISBN 978-80-7437-171-4, str. 26, 27
- MARTIN, Tim. Surrealisté. Praha: Slovart, 2004. ISBN 80-7209-609-5, str. 9 – 12
- LEWIS-WILLIAMS, J. David. Mysl v jeskyni: Vědomí a původ umění. Praha: Academia, 2007. ISBN 978-80-200-1518-1, str. 191
- PETROVÁ, Eva. Max Ernst. Praha: SNKLU, 1965. ISBN 01-504-93, str. 9, 11, 22
- PIJOAN, Jose. Dějiny umění. Praha: Odeon, 1986. ISBN 9788024202167.
- REMBERT, Virginia. Hieronymus Bosch. Praha: Slovart, 2007. ISBN 978-80-7209-906-1, str. 34 – 39
- RUTH, František. Bájelství řecké i římské. Praha: J. Otty, 1899., Signatura: 54 H 000979/Č.9., str. 237
- ROESELVÁ, Věra. Techniky ve výtvarné výchově. Praha: Sarah, 1996. ISBN 80-902267-1-
- ŠOBÁŇOVÁ, Petra. Metodický materiál k pedagogické praxi ve výtvarné výchově. Vyd. 1. Olomouc: Univerzita Palackého, 2015. s. 21
- SCHOLZ, Friedrich. Sleep and dreams. New York: Oxford books, 1983. ISBN 43770857
- ŠINDLER, Jiří. *Sny*. Brno: Pavel Křepela, 2001. ISBN 80-902653-6.
- ŠTÝRSKÝ, Jindřich. *Sny 1925 - 1940*. Praha: Argo, 2003. ISBN 80-7203-512-6, str. 119 – 131
- ŠVANKMAJER, Jan. Jan Švankmajer. V Řevnicích: Arbor vitae, 2012. ISBN 978-80-7467-015-2, str. 418
- ZADRA, Antonio. When brains dream. London: W.W.Norton and Company, 2021. ISBN 978-1324002833, str. 1 -7

Internetové zdroje

Artist. Artlist — Centrum pro současné umění Praha [online]. Praha: Josefína Frýbová, 2006 - 2020, 2020 [cit. 2021-04-11]. Dostupné z: <https://www.artlist.cz/josef-bolf-204/>

Art lessons for kids. Chagall Inspired Dreaming in Grade Two [online]. Word Press, 2010, 2010 [cit. 2021-04-01]. Dostupné z: <https://artlessonsforkids.me/2010/05/17/chagall-inspired-dreaming-in-grade-two>

Autor neznámý. GAUGUIN: THE LITTLE ONE IS DREAMING. *ORDRUPGAARD* [online]. Dánsko: Dánské Muzeum Ordrupgaard [cit. 2021-04-18]. Dostupné z: https://ordrupgaard.dk/en/portfolio_page/gauguin-the-little-one-is-dreaming/

Brjullov Karl Pavlovič. *Rodon* [online]. 2011, 2011 [cit. 2021-04-18]. Dostupné z: <https://www.rodon.cz/zivotopisy-umelcu/brjullov-karl-pavlovic-151>

Catalina Gutierrez. Dream Worlds: Imaginative Mixed Media Art for Kids. *Partful parent* [online]. Miami: Artful Media, 2020 [cit. 2021-04-18]. Dostupné z: <https://artfulparent.com/mixed-media-artwork/>

Dreams. Educatal [online]. Gatineau, 2016, 2019 [cit. 2021-04-01]. Dostupné z: <https://www.educatal.com/page/339/Dreams.html>

Egyptian Dream book. Acident Origins [online]. Acident Origins, 2014, 2013 - 2021 [cit. 2021-04-01]. Dostupné z: <https://www.ancient-origins.net/myths-legends/egyptian-dream-book-001621>

Ernst van de Wetering. Legacy Of Rembrandt. *Britannica* [online]. VB: Encyclopædia Britannica, 2021 [cit. 2021-04-18]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/biography/Rembrandt-van-Rijn/The-Leiden-period-1625-31>

Galerie Rudolfinum. Galerie Rudolfinum [online]. Praha, 2006, 2021 [cit. 2021-04-01]. Dostupné z: <https://www.galerierudolfinum.cz/cs/vystavy/archiv-vystav/neo-rauch-neue-rollen/>

Henri Rousseau. *National Gallery of Art* [online]. Washington D.C.: National Gallery of Art, 2021 [cit. 2021-04-18]. Dostupné z: https://www.nga.gov/features/slideshows/henri-rousseau.html#slide_1

Juxtapoz. Galerie Rudolfinum [online]. NYC, 2019, 2019 [cit. 2021-04-01]. Dostupné z: <https://www.juxtapoz.com/news/magazine/features/neo-rauch-mechanic-of-dreams/>

Kamila Ženatá - Advokátka snů a emocí. E-newspeak.eu [online]. Praha: WordPress, 2017, 2013 [cit. 2021-04-11]. Dostupné z: <http://www.e-newspeak.eu/kamila-zenata-advokatka-snu-a-emoci/>

Klára Sedlo. Sedlo [online]. Praha, 2020, 2020 [cit. 2021-04-11]. Dostupné z: https://www.klarasedlo.com/Stranky/O_mne.html

Kolektiv Ústavu pro jazyk český ČSAV. Slovník spisovného jazyka českého. Ústav pro jazyk český: Akademie věd České republiky [online]. Praha, 2011, 1960 - 1971 [cit. 2021-03-08]. Dostupné z:

Můj barevný sen. SZUŠ Škola pro radost [online]. Praha, 2020, 2019 [cit. 2021-04-01]. Dostupné z: <http://www.pro-radost.cz/fotogalerie/detail/217>

KRIŠKOVÁ, Zuzana. Dominik Lang. *Artlist — Centrum pro současné umění Praha* [online]. Praha: Nadace pro současné umění, 2006 - 2020, 2019 [cit. 2021-04-18]. Dostupné z: <https://www.artlist.cz/dominik-lang-1403/>

Native American Art Camp. Drip drip [online]. USA, 2020, 2020 [cit. 2021-04-01]. Dostupné z: <https://dripdripsplattersplash.blogspot.com/2016/07/native-american-art-camp-pt-2.html>

Neznámý František Kobliha. Lidovky.cz [online]. Praha: Arbor Vitae, 2019, 2019 [cit. 2021-04-01]. Dostupné z: https://www.lidovky.cz/kultura/neznamy-frantisek-kobliha-monografie-vraci-umelce-na-mapu-ceskeho-vytvarneho-umeni.A201113_102839_In_kultura_jto

Nicola Conville. Kids 'dream backyard' designs are brought to life. *Home beautiful* [online]. Australia, 2020 [cit. 2021-04-18]. Dostupné z: <https://www.homebeautiful.com.au/kids-dream-backyard-designs-are-brought-to-life>

RAIMANOVÁ, Ivona. Adriena Šimotová. *Artlist — Centrum pro současné umění Praha* [online]. Praha: Nadace pro současné umění, 2006 - 2020, 2015 [cit. 2021-04-18]. Dostupné z: <https://www.artlist.cz/adriena-simotova-934/>

Samantha Bell. Dream. *Samantha Bell* [online]. NC: Art Starts, 2020 - 2021 [cit. 2021-04-18]. Dostupné z: <https://www.samanthabell.com/?s=dream&submit=Search>

SEGAL, Hanna. Dream, Phantasy and Art. New York: Routledge, 1990. s. 103

Snění v neurologické praxi. Solen Medical Education [online]. Olomouc: Actavia, 2001 - 2021, 2002 [cit. 2021-04-11] Dostupné z:

<https://www.neurologiepropraxi.cz/pdfs/neu/2002/03/07.pdf?fbclid=IwAR3VyZEA62oR1KeVGnZDerOvr97SwOtaqK10WsOYvhf9MMTJe3Qr7xIRzXZačátek formuláře>

The Dreams of Aristotle. Philosophy in Antiquity [online]. Ohio, USA: Mike Anderson, 2018, March 2018 [cit. 2021-04-01]. Dostupné z:

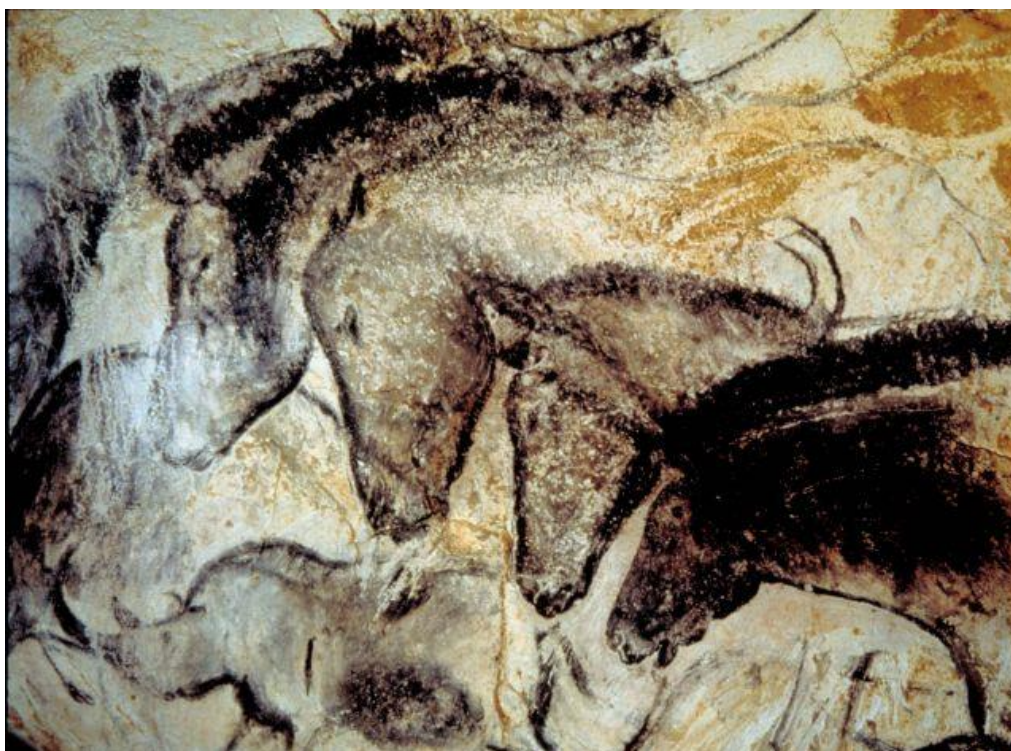
<http://mikeandersonphil.blogspot.com/2011/03/dreams-of-aristotle.html>

Seznam příloh

Přílohy I.	Obrazový materiál k teoretické části.....	64
Přílohy II.	Didaktická část.....	84
Přílohy III.	Fotodokumentace projektové části-.....	92

Přílohy

I. Obrazový materiál k teoretické části

Obr. 1 : Malby zvířat z jeskyně Chauvet

Obr. 2. : Spící Egyptán (lucidní sen)

Obr. 3 : Spící Hypnos

Obr. 4 : Sen papeže o Františku z Asissi – Giotto di Bodone

Obr.5: Sen svatého Josefa – Gerhard Seghers

Obr. 6. : Zahrada pozemských rozkoší - Hieronymus Bosch

Obr. 7: Sen svatého Josefa - Rembrandt

Obr. 8: The Nightmare – Henry Fuseli

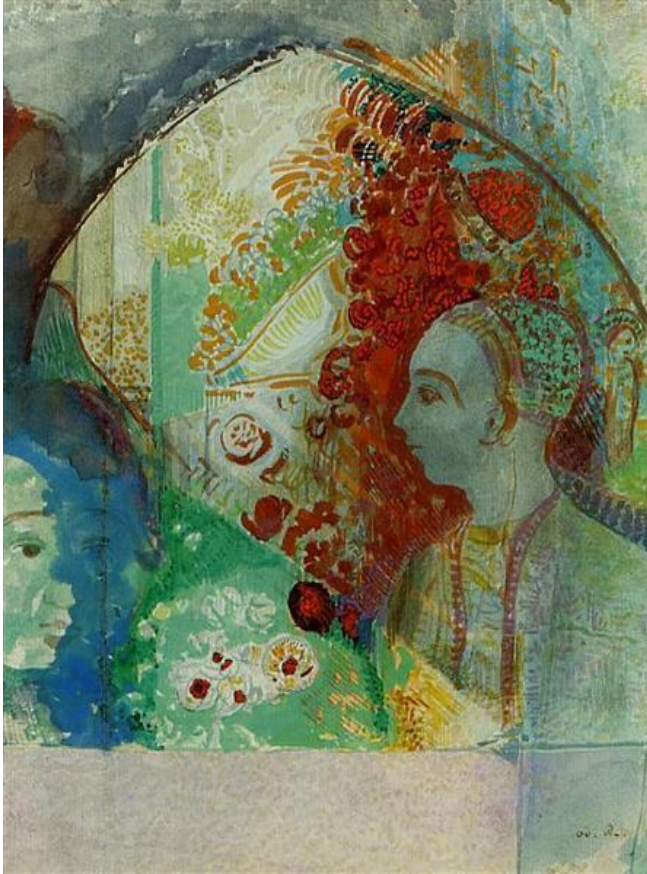
Obr. 9: Dream of Aesculapius – Sebastiano Ricci

Obr. 10 : Spánek rozumu plodí nestvůry

Obr. 11: Sen babičky a vnučky – Karl Brjulov

Obr. 12: The Dream – Odilon Redon

Obr. 13: The Dream – Marc Chagall

Obr. 14: Summer Night's Dream – Edvard Munch

Obr. 15: The Dream turns – Giorgio de Chirico

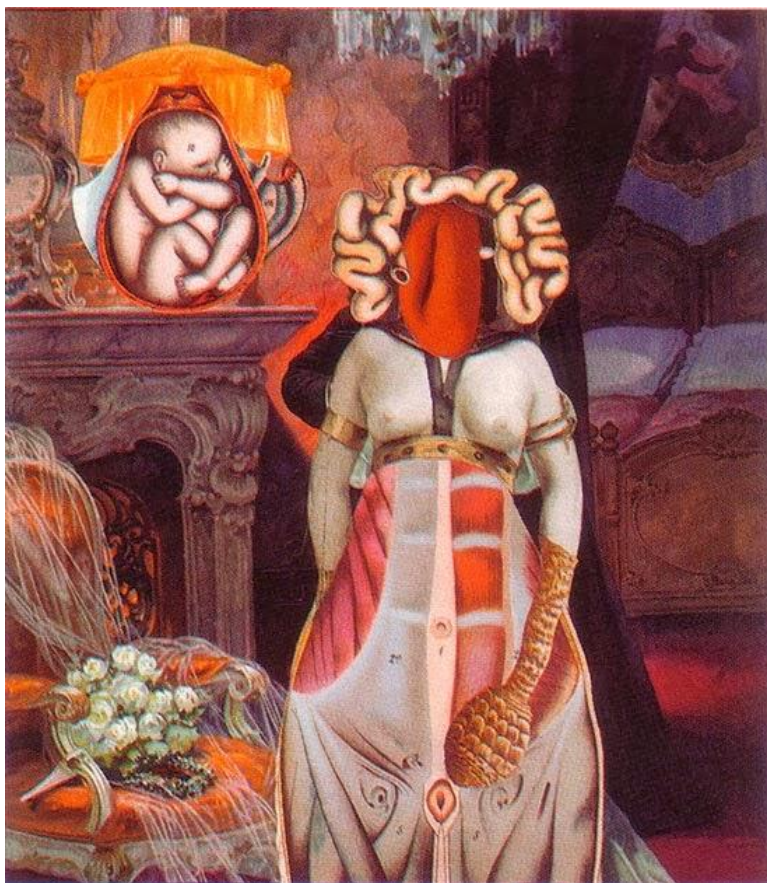
Obr. 16: Sen - Salvador Dalí

Obr. 17: Magician dream and perception - Rene Magritte

Obr. 18: Underwater Dream – Max Ernst

Obr. 19: Erotický sen – Jindřich Štýrský

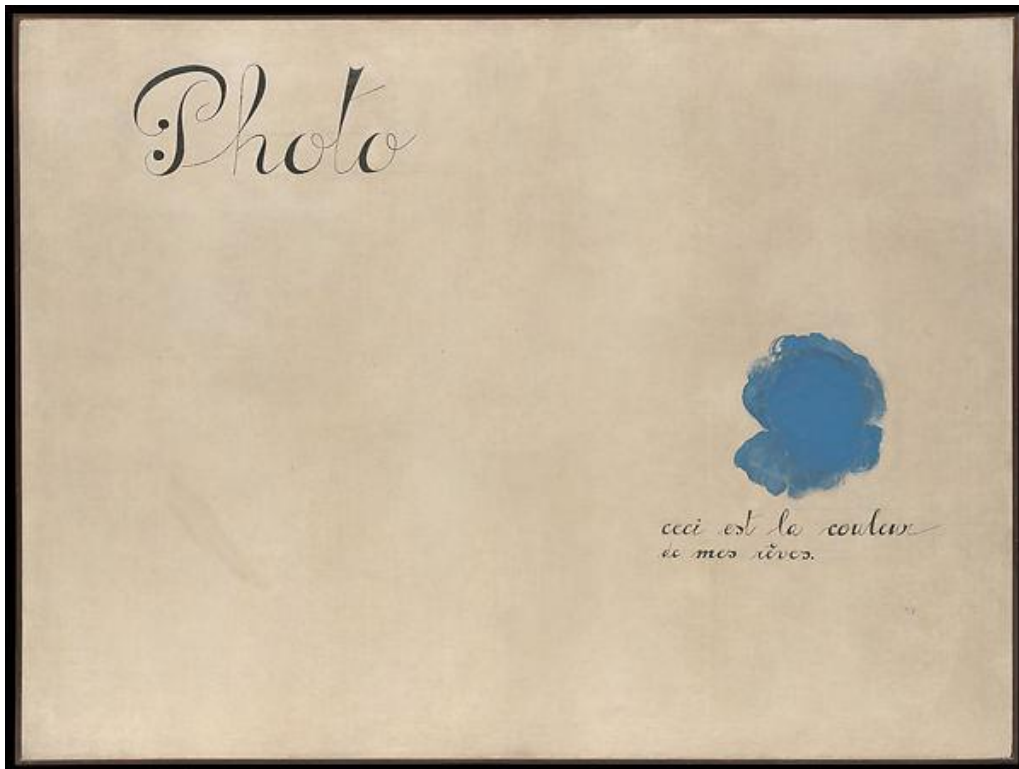
Obr. 20: Sen – Toyen

Obr. 21: The little one is dreaming – Paul Gaguine

Obr. 22: The Dream – Henri Rousseau

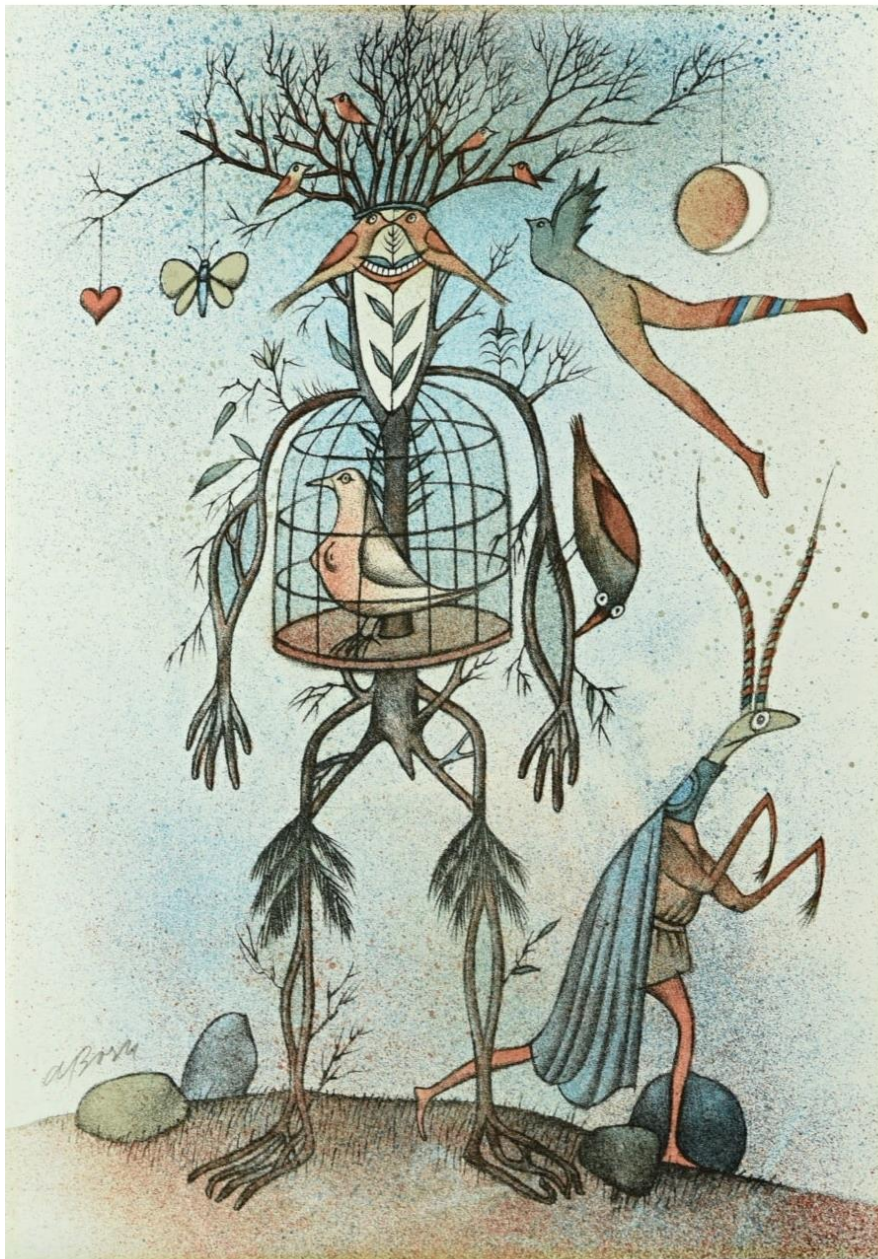
Obr. 23: Sen - Joan Miro

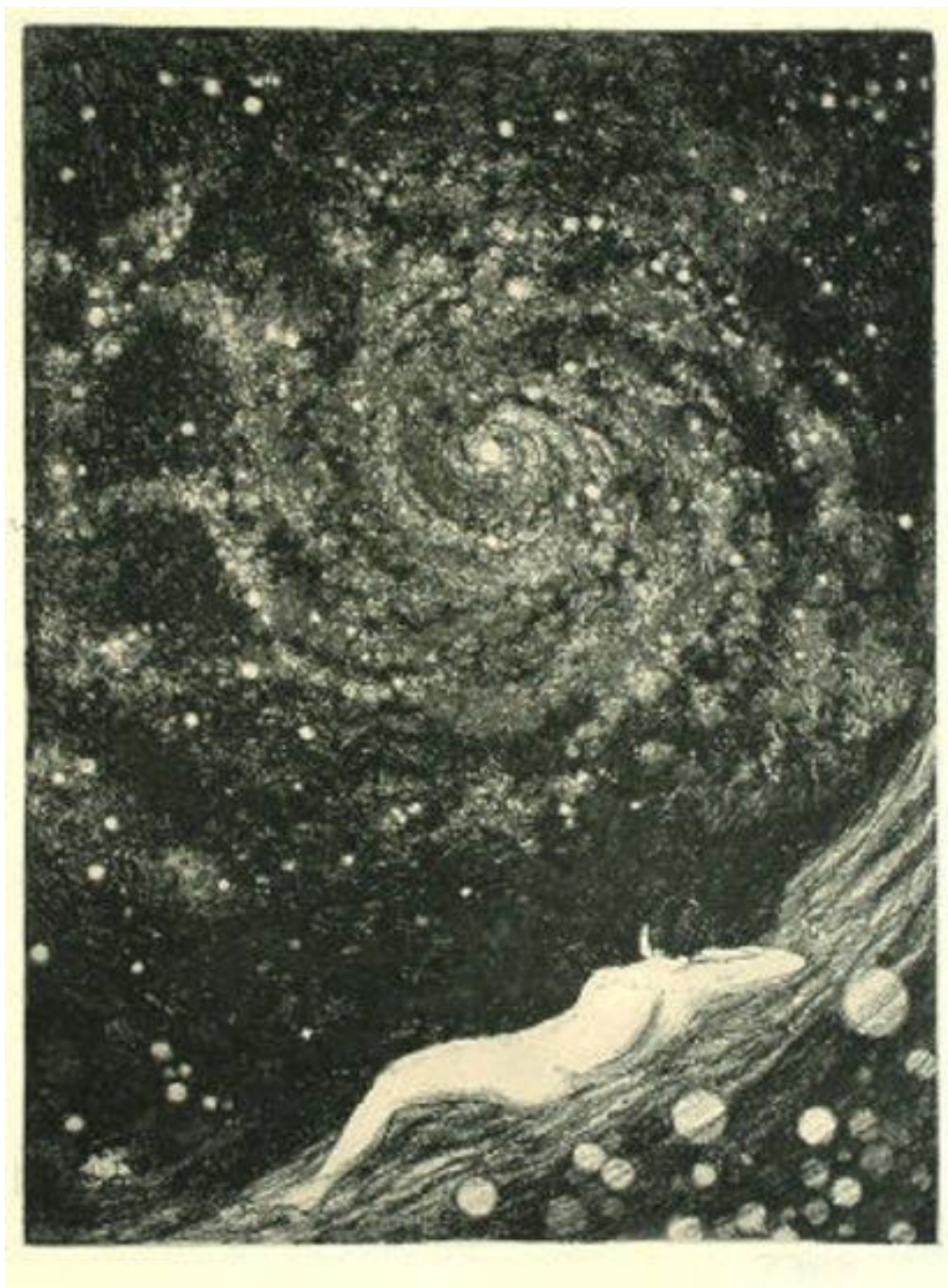
Obr. 24: Sen - Jan Švankmajer

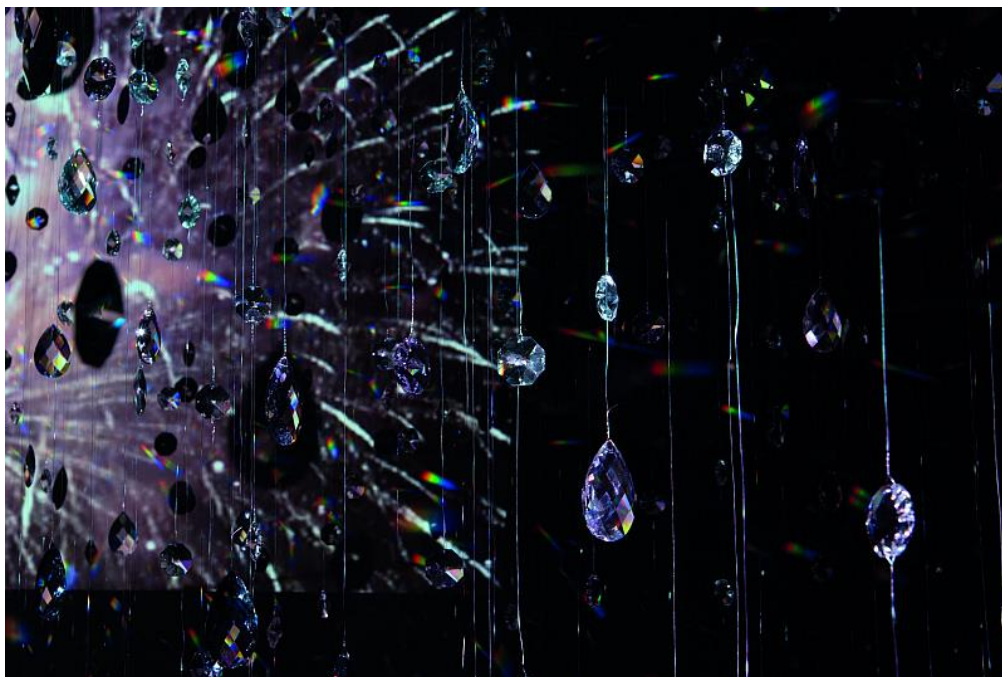
Obr. 25: Sen - Neo Rauch

Obr. 26: Sen noci svatojánské – Adolf Born

Obr 27: Hvězdný sen – František Koblíha

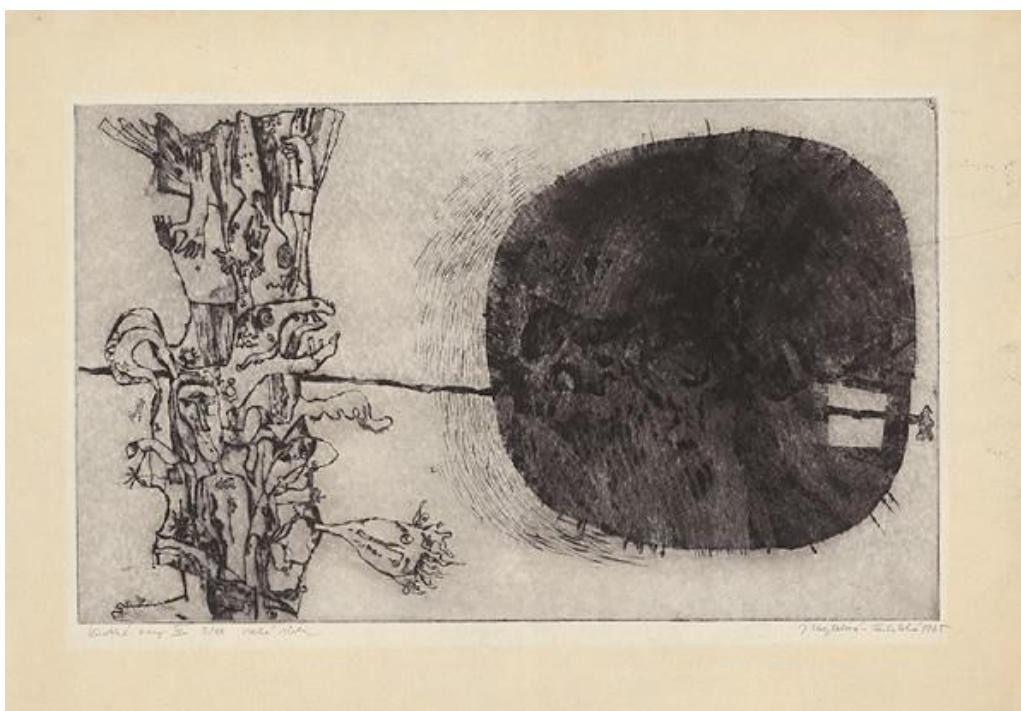
Obr. 28: Oplakávání - Kamila Ženatá

Obr. 29: Kostlivec – Klára Sedlo

Obr. 30: Sen - Josef Bolf

Obr. 31: Jana Želivská - Ludské sny

Obr. 32: Sny - Šimotová

Obr. 33: František Štorm - Havran

Obr. 34: Dominik Lang - Spící město

II. Obrazové přílohy

Obr. 1: Karla Cíkáňová – Listování v hlavě

2

21

20 Zákerní krajina. Kolář vytvořil starší chlapec z obrázků reprodukcovaných v časopisech a dovtáhl je potom barevnými fixy. Několik tajemných černých hraců v pozadí připomíná barevnosti prokletí celé krajiny. Černá barva tlumí všechno živé. Barvy apí, čekají, až je někdo jako v pohádce vyvolá z těžkého snu.

21 Fantastická krajina ze snu vznikla zapouštěním barev do mokrého podkladu. Barvy se rozplývají a obrázkem vyvolává vzpomínku na sen, který rychle zmizel. Autorka dala si vymyslet i průvodní text připomínající pohádku. „Na břehu jsem namalovala dům, ve kterém bydlí bratr Fan a sestra Tázka. Večer se oba proměňují v bílou a černou labuť. Létají za měsíční noci. Děti je mohou vidat ve snech.“

Obrázky pocitů a nálad

Subjektivní citění barev, malba pohádkové a snové krajiny. Portréty lidí a obrázky zvířat. Jak namalovat pocity a nálady při dětských hrách. Malba smyslových zážitků.

Určité barvy i jejich barevné kombinace už samy o sobě vyvolávají představu něčeho známého z přírody nebo věcného světa (zelená tráva, červená střecha). Barvy ale mohou vyvolat také představu toho, co se uložilo do paměti z minulosti jako silný osobní zážitek (např. rudé nebe). Individuální představa barevnosti je však daleko zajímavější a složitější, když přiřazujeme barvy jednotlivým dnům v týdnu, osobám, které známe, činnostem, náladám, dokonce zvukům nebo vůním. Barevné představy chuti, vůně, zvuku jsou vysvětlitelné tím, že smyslová centra pro sluch,

22

23

chutí, čich, hmat i zrak jsou umístěna v mozku blízko sebe a je prokázáno jejich vzájemné propojení.

Jak bohaté může být toto zdánlivě neobvyklé přiřazování barev, vyzkoušíme s dětmi ve hře, která pak může být motivací k většímu dílu. Děti si připraví krycí vodové barvy, několik štětců a kuliček s vodou. Potom jim rozdáme sadu malých bílých kartiček, na jejichž spodní okraj jsme předem napsali jednotlivá slova: maminka, tatínek, děda, babička, sobota, neděle, pondělí, narozeniny, pláč, smích, vztek, kyselý, hořký, sladký. Děti na kartičku namalují jednu, maximálně dvě barvy, které v nich vyvolá slovo napsané na kartě. Pastelové růžové a bíledomé přifazují často maminkám, babičky získávají spíše zlatavé hnědé barvy. Je-li do hry zapojeno více dětí, je možné porovnat kartičky barev pro „maminku“, pro „neděli“, pro „radost“. Je také zajímavé vyslechnout důvody, proč se rozhodly pro tu kterou barvu. Pohádkovým postavám děti přiřazují barevnost podle toho, co představují – dobro, zlo, laskavost, bezbrannost nebo chytráctví. Ve fantastiji malbě, ale i koláži

22 Klauzurní obličejek. K portrétní „zahledování osob“ přiladilo mladší dítě červenou, oranžovou a žluté barvy v uzavřené trávě. K tajemným, kouzelným schopením „dětí“ patří močre a černé v neovydělané části obličejek. Pro lepší představu starší vusové hoře si vzal autor tohoto obrázku na pomoc černou barvu fotografii sponžené G. B. Štáva, kterou volně přetlačil temperovými barvami na velký formát papíru.

23 Čarodějny obličej. Trval je symbolizem zla, podlékátko a nepřátelství. Dvojkou malba španělským žlutým barvami v kontrastu k černou a bílou temperou (dávám charakteru odpovídá. Obličejek se namalován významné tahy širokým štětcem, jsou zrytávaný oč, ze kterých se dvě dílna je a nech slach.

24 Člověk a jeho krajina. Každá vytvořil starší chlapec. Vůně k sobě přitáhla část krajiny a portrét. Vše natočil a jednorázově škrábl fixami barvami. K obrázkem poznamenal, že je o něco – dvojaka, který přemýšlí, jak by zachránil ohrožené vlastní svět a lesy. Průvodním způsobem lze pochopit barevné spojení portrétu člověka s jeho nejbližším prostředím a jeho činností, např. zahradník a jeho zahrada, člověk automobilista, sponzorské a jeho knihy. Mladší děti raději uplatní pohádkové portréty v kolážích krajiny – lidé a jeho hračky, vodník a proutek apod.

24

krajiny, v portrétech bytostí i zvířat z pohádek a mýtů, mohou děti využít svého individuálního citění barev. Jíz v motivačním rozhovoru, který vlastní práci předchází, je cenné podnětí dětí, aby o svých barevných představách hovořily. Dozvíme se, že dračí skuj je z jedovatých a zlých barev, které už samy o sobě „děsí a vyhrůžují“, zámek se zakletou princeznou je „jakoby v mlze, pláčtivý a pochmurný“. Opačně jsou děti schopny najít barvy pro něžné snění princezen, dovádění šašků, reje skřítků a vlí.

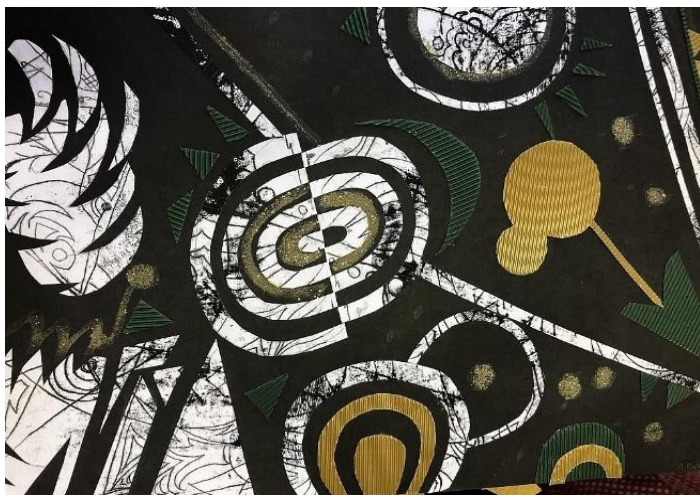
25

Obr. 2, 3, 4 : Karla Cikánová – Malujte si s námi

Obr. 5: Karla Cikánová – Namaluj si Pegasa

Obr. 6, obr. 7, obr. 8: Výsledné obrázky ze soutěže Můj barevný sen

Obr. 9, obr. 10: Lapače snů z táborové lekce

Obr. 11, obr. 12: Obrázky inspirované Marcem Chagallem

Obr. 13, obr 14: Můj vysněný domek

Obr. 15: Můj vysněný svět

III. Fotodokumentace projektové části

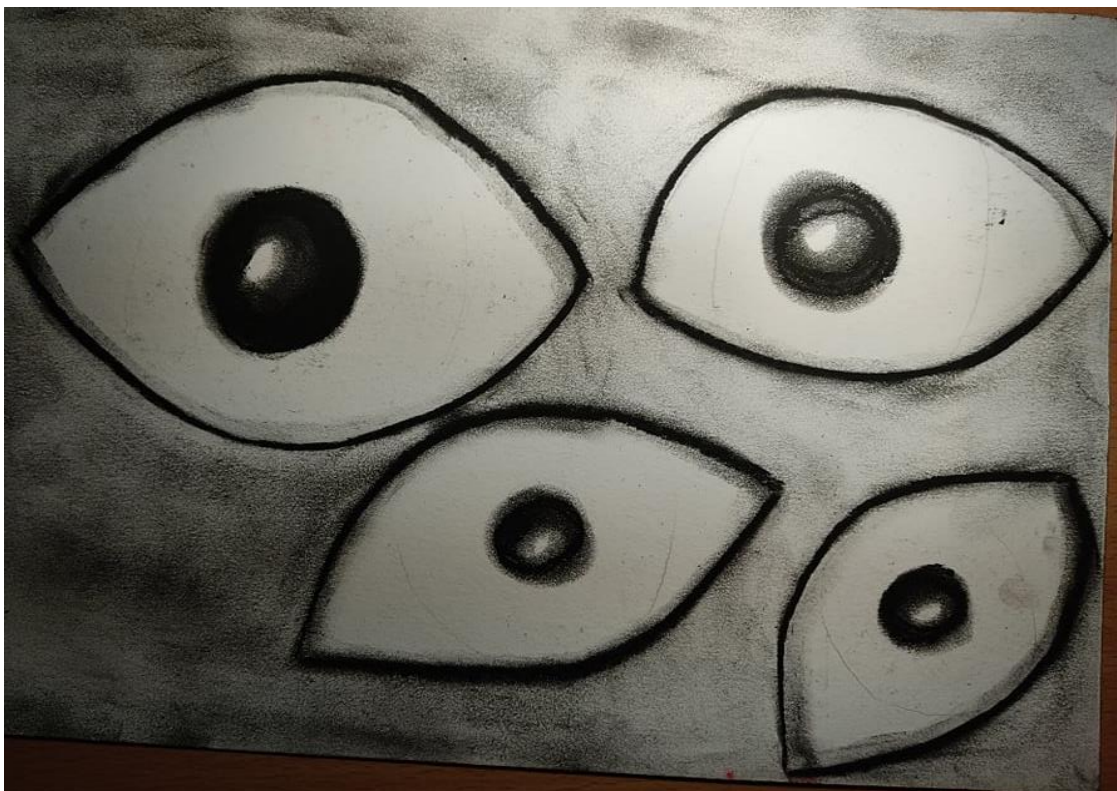
Obr 1: Můj barevný sen

Obr 2. : Probuzení z krásného snu

Obr. 3: Sladká snová spirála

Obr. 4: Noční můra

Obr. 5: Démon ze strašidelného snu

Obr. 6: Návštěva již zemřelého příbuzného

Obr. 7 : Stíny noci

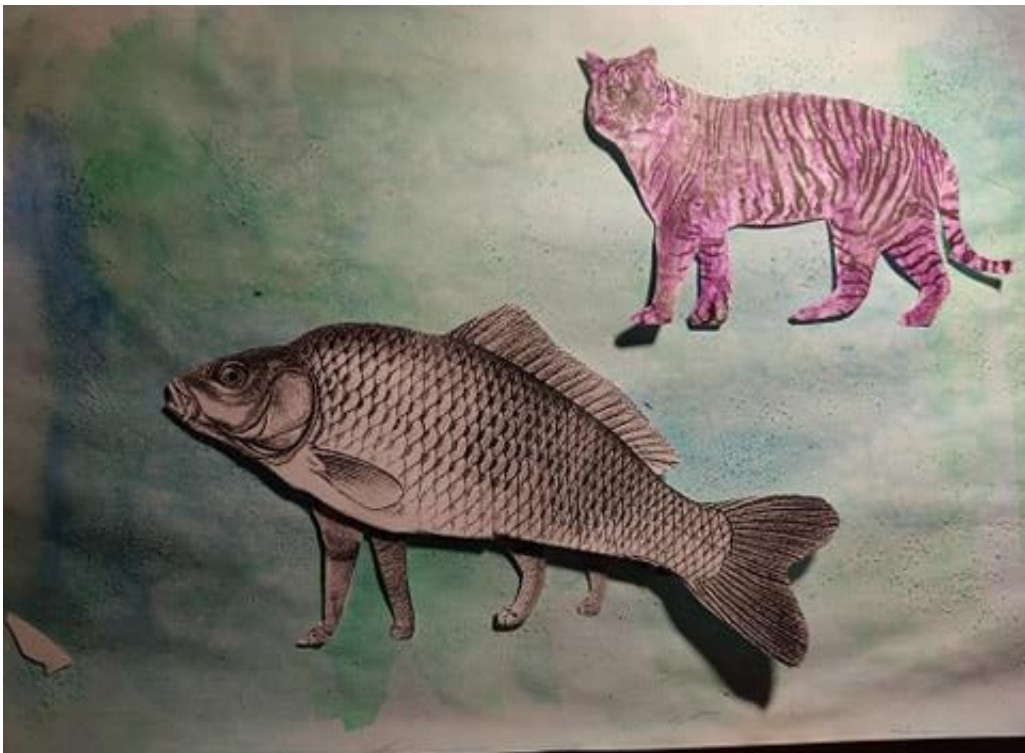
Obr. 8: Paní Snění

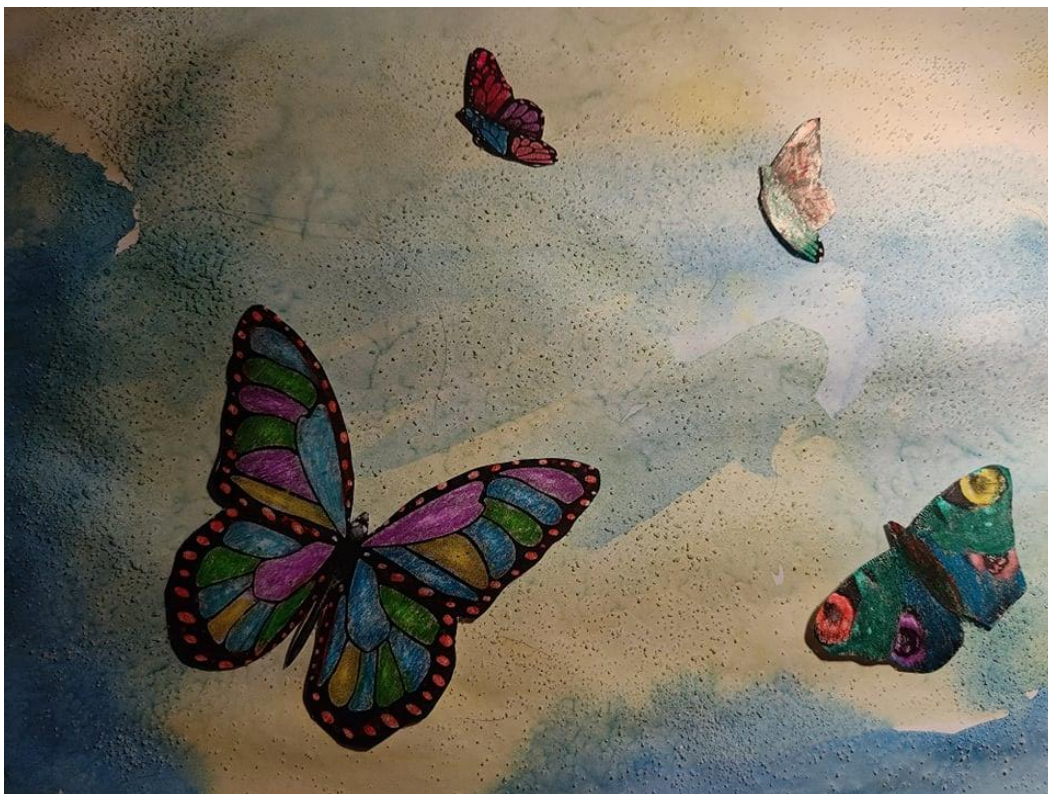

Obr. 9: Pán Nočních můr

Obr. 10, 11, 12, 13: Lapače snů

Obr. 14, 15, 16: Snové zvíře

Zdroje příloh

Zdroje obrázků I.:

Obrázek 1 : <https://gerryco23.files.wordpress.com/2011/03/chauvet-cave-horses.jpg>

Obrázek 2: <https://sites.psu.edu/taniasdreams125/2016/06/20/the-dreamers-of-history/>

Obrázek 3: <https://www.ancient-origins.net/myths-legends-europe/dreams-and-prophecy-ancient-greece-002107>

Obrázek 4:

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/4/43/Legend_of_St._Francis_the_dream_by_Giotto.jpg

Obrázek 5: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/e/e5/Seghers_-_Dream_of_St_Joseph.jpg

Obrázek 6 :

https://cs.wikipedia.org/wiki/Zahrada_pozemsk%C3%BDch_rozko%C5%A1%C3%AD#/media/Soubor:El_jard%C3%ADn_de_las_Delicias,_de_El_Bosco.jpg

Obrázek 7 : <https://www.vaticannews.va/cs/papez/news/2021-03/pevnost-a-vernost-sv-josefa-je-prikladem-pro-kazde-povolani.html>

Obrázek 8: https://en.wikipedia.org/wiki/File:John_Henry_Fuseli_-_The_Nightmare.JPG

Obrázek 9: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/7/7d/Sebastiano_Ricci_-_Dream_of_Aesculapius_-_WGA19411.jpg

Obrázek 10:

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/b/bc/Francisco_Jos%C3%A9_de_Goya_y_Lucientes-Obrázek_The_sleep_of_reason_produces_monsters_%28No._43%29%2C_from_Los_Caprichos_-_Google_Art_Project.jpg

Obrázek 11: <https://www.1st-art-gallery.com/Karl-Briullov/Dreams-Of-Grandmother-And-Granddaughter.html>

Obrázek 12: <https://www.wikiart.org/en/odilon-redon/the-dream>

Obrázek 13:

https://paintingandframe.com/buy/marc_chagall_the_dream_1939_framed_print-40751.html

Obrázek 14: [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Edvard_Munch_-_Summer_Night%27s_Dream._The_Voice_\(1893\).jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Edvard_Munch_-_Summer_Night%27s_Dream._The_Voice_(1893).jpg)

Obrázek 15: <https://www.wikiart.org/en/giorgio-de-chirico/the-dream-turns-1913>

Obrázek 16: <https://www.slavneobrazy.cz/dali-salvador-sen-ido-3060>

Obrázek 17: <https://www.highbrowmagazine.com/3175-rene-magritte-magician-dreams-and-perception>

Obrázek 18: <https://www.antiquatedfuture.com/paper-goods/underwater-dream/>

Obrázek 19: <https://hsnm.cz/2014/03/23/jindrich-styrsky-eroticky-sen/>

Obrázek 20: https://www.lidovky.cz/kultura/predloha-ke-slavnemu-obrazu-sen-od-toyen-se-prodala-za-580-000-kc.A141215_095144 In kultura hep

Obrázek 21: https://ordrupgaard.dk/en/portfolio_page/gauguin-the-little-one-is-dreaming/

Obrázek 22: https://www.nga.gov/features/slideshows/henri-rousseau.html#slide_12

Obrázek 23: <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/492701>

Obrázek 24: <http://25fps.cz/wp-content/uploads/2007/04/lebka.jpg>

Obrázek 25: <https://www.vogue.it/en/people-are-talking-about/vogue-arts/2010/10/neo-rauch#ad-image38673>

Obrázek 26: <https://www.galerietoga.cz/aktuality/litografie-sen-noci-svatojanske-adolf-born>

https://ordrupgaard.dk/en/portfolio_page/gauguin-the-little-one-is-dreaming/

Obrázek 27: <https://www.acb.cz/cs/ceny-umeni/frantisek-kobliha/predmet/hvezdny-sen-frantisek-kobliha-720caae2-8780-49a6-95ec-6eed16d92ae1>

Obrázek 28: <http://www.e-newspeak.eu/kamila-zenata-advokatka-snu-a-emoci/>

Obrázek 29: <https://klarasedlo.com/Obrazky/Galerie/klara-sedlo-kostlivec-ve-skrini-olej-platno-145-100-2019.jpg>

Obrázek 30: <https://www.sjch.cz/josef-bolf/#remodal-galleryb35062915ce14470b45682ce35cd32e7>

Obrázek 31: <https://cs.isabart.org/person/6673/works>

Obrázek 32: <https://www.sypka.cz/jiri-sindler--sny-2004/a68/d18527/#!prettyPhoto/0/>

Obrázek 33: <https://www.ngprague.cz/udalost/255/sen-ve-snu-edgar-allan-poe>

Obrázek 34: <https://www.artlist.cz/dila/spici-mesto-6887/>

Zdroje obrázků II.

Obrázek 1: CIKÁNOVÁ, Karla. Objevujte s námi tvar. Praha: Aventinum, 1995, str. 62

Obrázek 2: CIKÁNOVÁ, Karla. Malujte si s námi. Praha: Aventinum, 1996., str. 26

Obrázek 3: CIKÁNOVÁ, Karla. Malujte si s námi. Praha: Aventinum, 1996., str. 27

Obrázek 4: CIKÁNOVÁ, Karla. Malujte si s námi. Praha: Aventinum, 1996., str. 28

Obrázek 5: CIKÁNOVÁ, Karla. *Tužkou, štětcem nebo myší*. Praha: Aventinum, 1998. str. 75

Obrázek 6, obrázek 7, obrázek 8: Můj barevný sen. SZUŠ Škola pro radost [online]. Praha, 2020, 2019 [cit. 2021-04-01]. Dostupné z: <http://www.pro-radost.cz/fotogalerie/detail/217Z>

Obrázek 9, obrázek 10 : Native American Art Camp. Drip drip [online]. USA, 2020, 2020 [cit. 2021-04-01]. Dostupné z: <https://dripdripsplattersplash.blogspot.com/2016/07/native-american-art-camp-pt-2.html>

Obrázek 11, obrázek 12: Art lessons for kids. Chagall Inspired Dreaming in Grade Two [online]. Word Press, 2010, 2010 [cit. 2021-04-01]. Dostupné z: <https://artlessonsforkids.me/2010/05/17/chagall-inspired-dreaming-in-grade-two>

Obrázek 13, obrázek 14: Nicola Conville. Kids 'dream backyard' designs are brought to life. *Home beautiful* [online]. Australia, 2020 [cit. 2021-04-18]. Dostupné z: <https://www.homebeautiful.com.au/kids-dream-backyard-designs-are-brought-to-life>

Obrázek 15: Catalina Gutierrez. Dream Worlds: Imaginative Mixed Media Art for Kids. *Partful parent* [online]. Miami: Artful Media, 2020 [cit. 2021-04-18]. Dostupné z: <https://artfulparent.com/mixed-media-artwork/>

Zdroje obrázků III.

Z vlastní fotodokumentace studentky